Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

EL ÖRGÜSÜ KAZAKLARIN DEĞİŞMEYEN ANLAMI

Arzu ARSLAN[1]
Banu Hatice GÜRCÜM[2]

[1]Öğr. Gör. Dr., Giresun Üniversitesi, arzu.arslan@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9231-934X
[2]Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, banugurcum@gmail.com.tr, ORCID: 0000-0001-9687-9598

Arslan, Arzu ve Gürcüm, Banu Hatice. "El Örgüsü Kazakların Değişmeyen Anlamı". ulakbilge, 77 (2022 Ekim): s. 990–1012. doi: 10.7816/ulakbilge-10-77-01

ÖZ

Örgü bilinen en eski tekstil yüzeyi oluşturma tekniğidir. El örgüsü, şişler yardımıyla ipliğe ilmek formunun verilmesi, ilmeklerin yan yana ve üst üste yerleştirilmesiyle bir yüzey elde edilmesi esasına dayanmaktadır. Manş Adaları'nın geçim kaynağı olan balıkçılık, ada halkının da yün ipliği ile güçlü ve dayanıklı kazaklar üretmelerinin yolunu açmıştır. Guernsey, Gansey, Fair Isle ve Aran Adaları'nda balıkçıların eşleri tarafından üretilen kazakların örülmesindeki teknik detaylar, örgü ipliğinin coğrafyanın zorluklarının üstesinden gelebilmesi ile süsleme ve koruma amacına hizmet eden desenlendirme tekniklerinin yanında, kazaklardaki motiflere yüklenen sembolik anlamlar da bu kazakları değerli kılmıştır. Ada halkları mesleğin ve coğrafyanın getirdiği zorlukların üstesinden gelebilecek kazaklarını tasarım ayrıntılarıyla donatmışlardır. Bu araştırma şimdiye kadar formu gibi taşıdığı anlamı da en az değişikliğe uğramış olan bir örme giysi olan 4 ikonik kazağın geçirdiği tarihsel süreci, ortaya koyduğu anlamı ve sahip olduğu estetik kodları tarihsel gelişimiyle açıklamak ve yün kazak olarak Türkçe'ye çevrilebilen "jersey" kelimesinin bağlamında tasarımda örme ürünlerin sunduğu sembolizmi derlemek, bir makale başlığı altında biriktirmek amacını taşımaktadır. Bunun için Aran, Fair Isle, Guernsey ve Gansey olarak bilinen kazakların bir dönem üzerinde taşıdığı kodların ortaya konması için, giysinin içinde üretildiği ortamın değerlerinin, durumunun, ürünün yıllar içinde geçirdiği değişimin, etkileşimin incelenmesi sosyal ve kültürel kodların nesnel yönleri ile öznel yönlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Unutulmamalıdır ki Tekstil tasarımcının koleksiyonlarını anlamlandıracağı bir kaynak da tarihsel okumalardır. Zira tarihsel okumalar tasarımcının ürünün biçimi-estetiği altında yatan anlamı ve işlevselliği çözmesine yardımcı olacaktır. Tekstil tarihi bu yazıda bahsedilen 4 kazak gibi pek çok ikonik ürünle doludur. Moda da bu ürünlerin belirli aralıklarla servis edilmesini sağlamaktadır. Form ve malzeme olarak orijinaline uygun, semiyotik olarak farklılaşmadan, aynı estetik kodlarla bugüne kadar gelmiş olan kült ürünleri tekstil tasarımcısı tanımalıdır. Şüphesiz moda gibi sürekli devinimin olduğu bir ortamda varsa değişimin yönünü belirlemeli bir sonraki değişimi keşfetmelidir. Buna karşın burada olduğu gibi çok az bir değişim varsa ya da belirgin bir değişim yoksa değişmezliğin sırrını da keşfetmeye çalışmalıdır.

Anahtar Kelimeler: El örgüsü, kazak tasarımı, aran, fair isle, guernsey ve gansey

Makale Bilgisi:
Geliş: 29 Mayıs 2022 Düzeltme: 9 Temmuz 2022 Kabul: 16 Ağustos 2022

© 2022 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Moda, alışılmadık olanın yeni bir stil olarak sunulduğu ya da beğenilmeyenin değiştirilerek farklı formlarda servis edildiği bir olgudur. Toplum bu değişikliğe hazırsa ve onu hemen kabullenirse yeni bir moda başlar. Aksi takdirde bu "sönük moda" olur ve birkaç on yıl sonra tekrar diriltilmek üzere sönük olarak kalır. Tekstil tarihi bu farklı stilleri, değişik formları başkaları için oluşturan kişileri ikonik modacı ve kendileri için oluşturan kişileri de moda ikonları olarak kaydetmektedir. Bu süreçte her ikisinin de toplumun estetik kodlarıyla oynamakta olduğunu, sosyal ve kültürel geleneklere müdahale ederek giysinin taşıdığı anlamı farklılaştırdığını söylemek yanlış olmaz. Tekstil tarihinde bu açıdan ilk anda akla gelen ikonik modacılar olarak Poiret ve Chanel örneklenebilir. Poiret ile pantolon ve Chanel ile tayyör toplumsal anlamda farklı bir anlama taşınmıştır. Buna karşın tekstilin tarihsel sürecinde bazı giysilerin anlamının değişmeden, aynı işlevsellikle ve aynı estetik kodlarla bugüne kadar geldiğini de göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle bir tasarımcı alanında başarılı olmak istiyorsa hem alanındaki ikonik unsurları tanımalı hem de kodların değişmesine direnen kült ürünleri tanımalıdır. Alanındaki değişme sekansını keşfetmenin sırrı değişimin nedenlerini ve değişmemenin nedenlerini ortaya koymak ve o frekansta tasarımlar yapmaktır. Bu nedenle bu araştırma şimdiye kadar formu gibi taşıdığı anlamı da en az değişikliğe uğramış olan bir örme giysi olan kazağı ve bu giysinin geçirdiği tarihsel süreci, ortaya koyduğu anlamı ve sahip olduğu estetik kodları tarihsel gelişimiyle açıklamak ve yün kazak olarak Türkçe'ye çevrilebilen "jersey" kelimesinin bağlamında tasarımda örme ürünlerin sunduğu sembolizmi derlemek, bir makale başlığı altında biriktirmek amacını taşımaktadır. Tekstil tasarımcısı örme tasarımındaki -muhtemelen diğer alanlar için de geçerlidir- başarısını bu alanın tarihini, desenlerini, sembollerini yakından tanıyarak yakalayacaktır. Ülkemizin triko tarihi açısından yazılı tarihi ne yazık ki çok eskilere gitmemektedir. Ancak küresel dünyada bir dönem başkasına ait olan sonradan içselleştirilmekte yerelleşmektedir. Bu durumda tasarımcı için ürünün bir dönem üzerinde taşıdığı kodların bilinmesi, kendi kurduğu tasarım kavramına uyumlandırılma sürecinde etkili olacak ve tasarım bağlamı içinde yerli yerinde anlamına uygun kullanılması için gerekli olacaktır.

Tasarımcı Açısından Giysinin Kodları ve Anlamı

Giysi, insanın ikinci tenidir. Genellikle yapısal özellikleri nedeniyle bu, örme giysiler için daha uygun bir tanımlamadır. Kendi kurguladıkları "Giysi Türlerine ve Özelliklerine Yönelik Sınıflama Sistemi"ne dayanarak Eicher and Roach-Higgins (1992:16) giysiyi "vücudun değişimlerinin[1] ve vücudun takviyelerinin[2] bir birleşimi" olarak tanımlamaktadır. Kaiser (1997) ise "vücudun takviyeleri anlam taşıyan maddi eserlerdir" diye açıklar. Şüphesiz Kaiser'in ifade ettiği bu anlam giysinin kendisinden kaynaklanmaz. Ürünün üretimi, sunulması ve kullanımı ile yaratılan ve giysinin üzerine aktarılan bu anlam, uzun yıllar boyu toplumsal yani ortak bir kabulle oluşturulmuş bir duyu sisteminin eseri olup, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji ve tarih çalışmalarının da alanına girmiştir. Zira Enninger (1998:93) de giysinin bir gösterge sistemi olarak kabul edildiğinde bunun "sosyal bir birimin gösterge sistemi olarak" değerlendirileceğini belirtmektedir. Sosyal yönünün dışında giysinin kişide uyandırdığı duyusal özellikleri de önemlidir. Özellikle giysinin kişide yarattığı duygu; renk, kumaş, desen, şekil ve doku gibi duyusal bilgilerin nasıl işlendiği ve nasıl kabul gördüğü ile ilişkilidir, çünkü giysinin içinde işlendiği duyu sistemi, tüketicilerin kendi kimliklerini ifade edebilmelerine ya da ürün tercihi aracılığı ile niyetlerini açıklamalarına imkân sunacak bir mecra yaratmaktadır. Bu duyu sistemi Fiore and Kimle (1997:12)'a göre görme, dokunma, koku, duyma, tatma ve kinestetikler ile kodlanır. Kodlamanın genel anlamda çocukluktan itibaren yapıldığını ifade etmek gereklidir. Kaiser (1997) de kodlamanın farklı bir yönüne dikkat çekerek duyusal bilginin yorumlanması estetik kurallarla (örneğin denge, ölçek ve bütünlük) olduğu kadar sosyal ve kültürel kurallara da bağlıdır diye yazar. Ona göre bir estetik kod giysinin anlamı bildirmesine imkân sunar (Kaiser, 1997). Bu görüşü destekler nitelikte ancak daha öznel açıdan bakan Davis (1996) ise, kültürel farklılıkların tasarım ilkelerinin bazılarının (örn. uyum) öznel tabiatından etkilenebileceğini ifade etmektedir. Giysiye yüklenen kodların nesnel yönleri genellikle örtük iken öznel yönleri ise ön plandadır. "Giysinin ortaya koyduğu anlamı anlayabilmek karmaşık bir süreçtir çünkü anlamlar, estetik kodların sosyal ve kültürel geleneklerle harmanından doğmaktadır" (Workman ve Caldwell, 2007:589).

Tasarım insan zekâsının en yüksek biçimlerinden biri ve zihnin yeteneği ile ilgili bir olgudur (Cross, 2006). Tasarım araştırmalarında genel yaklaşım estetiği, ürünün tercih edilen özelliklerinin bir sonucu olarak tanımlamaktır. Bu nedenle tasarım alanında bilimsel alt yapısı olan ve genel olarak estetiği inceleyen çok az sayıda araştırma mevcuttur. Oysa modern yaklaşım estetiği, tasarım araştırmalarının temel fonksiyonlarından biri olarak

[1] Saç, cilt, tırnaklar, kas/iskelet sistemi, dişler ve nefesdeki dönüşümler
[2] İlişik olanlar, vücuda eklenenler, vücuda ilişik olanlara eklenenler, elde tutulanlar

kabul eder ve bu durum 20. yüzyılın son yirmi yılında estetiğin algılanması ve kabul görmesi üzerine yapılan araştırma sayılarını da artırır.

Tasarımcı açısından bakıldığında tasarım araştırmalarında ortaya konan estetiğin iyice anlaşılması, tüketicinin estetik tercihleri üzerinde kavramsal bir konsensusa varılması önemlidir. Tekstil açısından bakıldığında ise ürünün biçimi ya da estetiği arasında kesin bir ayrım yapmak zordur. Ürünün estetiğinin temel bileşeni olarak yüzey yapısını çalışmak gereklidir. Tasarımcı ilk önce ürünün biçimi-estetiği ile yüzey arasındaki bağlantıyı kurmalıdır. Bununla birlikte tasarım-biçim ve estetik ayrı özellikler gibi algılandığından tasarımcı tasarım faaliyetini, yaratıcılık ve sanatsal bilginin yanı sıra malzeme ya da üretim tekniği gibi ürünün yüzey yapısını etkileyen özellikler ve ürünün tarihsel süreç içinde kullanıldığı (moda olduğu) dönemlerden bugüne taşıdığı anlam yönünden de desteklemelidir.

Dokumanın en eski kumaş üretme tekniği olduğu kabul edildiğinde dokumaya göre daha yeni olan teknoloji olarak örme tanımlanmaktadır. "Genel tanımı ile örme, bir ipliğe özel iğneler yardımıyla ilmek şekli verilmesi ve bu ilmeğin kendinden önceki, sonraki ve yanlarındaki ilmeklerle bağlantı yapması sonucu yüzey oluşturulması yöntemidir" (Marmaralı, 2014:1). Örme; çözgülü örme ve atkılı olarak iki temel teknikle elde edilir. Örmenin bu özelliğini Candan (2000:2) "Örmecilik… tek veya bir grup ipliğin örücü ve yardımcı elemanlar vasıtasıyla temel örgü elemanları haline getirilmesi, bunlar arasında da yan yana ve boylamasına bağlantılar oluşturması ile bir tekstil yüzeyi ve dokusu elde etme işlemidir" şeklinde vurgulamaktadır.

Örme yüzeylerde kullanıma yöneliklik yani işlevsellik önemli bir özellik olarak kabul görmekteyken, örme tasarımında özgünlük de yaratıcı problem çözmeyi gerektirmektedir. Örneğin yazlık bir giysi için farklı ve estetik kesime sahip model ile vücudu sarmayan, hafiflik, hava geçirgenliği ve nem iletimi işlevine sahip, kullanım konforu sunan kumaş seçimi de önem taşımaktadır. Ayrıca hedef kitle, ilgili teknoloji ve ekonomiklik gibi faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Bir salon perdesi için de aynı durum söz konusudur. Hedef malzeme/kumaş tasarımcı tarafından tasarımın anlam ve amacına hizmet edebilme niteliği analiz edilerek çok çeşitli malzeme arasından seçilmektedir. Malzeme ve işlev başta olmak üzere tasarımı etkileyen diğer faktörlerle bağlantılı düşünülmelidir. Malzeme seçiminde ise örme gibi belirli işlevler için denenmiş, daha önce sınanmış ve davranışı bilinen malzemeleri seçmek tasarımcının kendini güvende hissetmesini sağlamaktadır.

El Örgüsü Kazak

"Örme, gerek geleneksel tekniklerin uygulanması gerekse yeni teknolojilerin uygulanması ile el örgüsünden dikişsiz örme teknolojisine kadar çeşitli teknik ve süreçleri içeren büyük bir alanı kapsamaktadır" (Brown, 2013:12). Örme teknolojisi [ise dokuma giysi üretim teknolojisinin tersine] kesim ve dikiş olmadan giyim üretme kapasitesine sahiptir (Ray, 2011:1). Örme terimi sürekli uzunluktaki bir ipliğin üst üste birbirine bağlanan ilmek sütunlarına (may) dönüşmesiyle elde edilen tekstil yapılarını oluşturma tekniğini tarif eder (Spencer, 2001:7). DIN 6000'e göre örme kumaş; "bir ya da daha çok sayıdaki iplikten veya bir ya da daha çok sayıdaki iplik sisteminden ilmek oluşturarak ortaya çıkarılan düz yüzey" olarak tanımlanır (Wulfhorst, 1998/2003:153). Örme kumaş; iplikten oluşturulan ve ilmek adı verilen eğrisel kıvrımların yatay veya dikey yönde düzenlenerek birbirleri içinden geçirilmesi sonucunda oluşan tekstil yüzeyidir (Akçalı, 2002:9).

Örme basit bir zanaattır ve temel beceri kolaylıkla kazanılabilir olduğundan bilinen tarihinden çok daha uzun süredir uygulanmakta olduğu düşünülmektedir. En basit el örgüsü yüzeyi iki şiş kullanılarak oluşturulmaktadır. Bir yumaktan gelen iplikle tek şiş üzerinde oluşturulan ilmeklerin diğer şişle oluşturulan ilmeklerin içinden ipliğin geçirilmesi böylece yeni ilmeğin çekilmesi esasına dayanmaktadır. Aynı işlem sürekli tekrarlandığında örme yüzey elde edilmektedir. Kayıtlara göre el örmesi giysilerin tarihi 2000 yıl öncesine dayanmaktadır (Bağlantı 2) (Resim 1).

Resim 1. Mindenli Bertram, Meleğin ziyaretinden detay, Buxtehude Mihrabı'nın sağ kanadından detay, 1400–1410 (Bağlantı 1, 2021)

Örme işletmelerinde ya da evlerde üretilebilen en yaygın el örgüsü ürünlerden biri kazaktır. En genel tanımıyla örme kazak, kollu ya da kolsuz üretilebilen, baştan geçirilerek giyilen üst giysidir**.** Kazak [jersey] "vücudun üst kısmına giyilen, yünden örülmüş bir giysi ya da bir çeşit örgü kumaşı" ifade edebilmektedir (Bağlantı 21). Bundan başka, takım üniformasının bir parçası olarak bir spor takımının üyeleri tarafından giyilen formaya da kazak [jersey] denilmektedir (Bağlantı 3). Bu nedenle jersey kelimesinin örme kazak olarak başladığı ve bazı durumlarda forma olarak kullanıldığı, daha sonra tekstilin gelişmesiyle formalarda materyalin değiştiği ve kazak formundan uzaklaşıldığı düşünülebilir. "15. yüzyıla kadar ilk örme gömlek veya tuniklerin Manş Denizi'nde bulunan adalardan Guernsey ve Jersey adalarında üretilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla İngilizce ismi kazak [jersey], forma anlamına gelecek şekilde kullanılmış olmalıdır" (Bağlantı 19).

Etimolojik açıdan kazak [jersey], Orta Çağ'da örgü ticaretiyle ünlü olan Manş Adaları'ndaki Jersey Adası'ndan kaynaklanmaktadır ve bu orijinal ünü nedeniyle "jersey" adı kumaştan yapılan giysilere aktarılmıştır (Bağlantı 3). Örülmüş bir giysiyi tanımlayan jersey "kamgarn iplikçiliğinin bir zamanlar temel bir endüstri olduğu Manş Adaları'nın en büyüğünün adından türetilmesine" de borçlu olması muhtemeldir (Bağlantı 17) (Resim 2 ve Resim 3).

Resim 2 (solda). Manş Adaları haritası (Bağlantı 20, 2021)
Resim 3 (sağda). Geleneksel örgü örme kazak (Bağlantı 3, 2021)

Manş Denizi, gelgitleri ve dalgalı fırtınaları ile hala balık tutmak için zorlu bir yer olsa da örme kazağın tarihçesine katkı sağlamıştır; "balıkçıların denize ağ atarken çok sıcak tutan, dayanıklı, su geçirmez ve esnek iş giysilerine ihtiyaç duyması bu beklentilerin yün lifiyle biçim almasını" gerekli kılmıştır (Bağlantı 16). Jersey'de üretilen, kamgarn iplikle örülen, denizciler ve balıkçılar tarafından tercih edilen giysiler bir süre sonra kazak [jersey] olarak bilinir hale gelmiştir (Bağlantı 17). Buna karşın bazı kaynaklarda ise farklı bir yaklaşım ile "örme kazağın ilk halinin çoğunluk tarafından *Guernsey* diye adlandırılmış olduğu, buna karşın İngilizlerin kazağa *Jersey* dedikleri (Bağlantı 2) yazılmaktadır.

Geleneksel olarak bir kazak [jersey] genellikle yün veya pamuktan yapılmış, kollu, örgü hırka gibi önden açılmadığı için kazak gibi giyilen örme giysilerin bir çeşidi" olup "[günümüzde] çoğunlukla makinede örülmekte ve vücuda oturmaktadır (Bağlantı 3). Ancak geçmişte balıkçı eşleri tarafından el örgüsü olarak yapılmış kazaklar çoğunlukla "nemli olduğunda bile soğuğa karşı koruyan yağı uzaklaştırılmamış, doğal yünden" yapılmıştır (Bağlantı 19). Kazağın [jersey'in] kullanımı "Avrupa'da özellikle işçiler arasında" yayılmış, "1890'larda Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sporcular" tarafından kabul edilmiş ve "kazak [jersey] olarak" adlandırılmıştır (Bağlantı 19) (Resim 3).

Triko tarihinde trendler ile dönem dönem tekrar moda haline gelen, tarzı, kendi estetik kodlarıyla çok değişmeyen ikonik ürünlerin sayısı çok değildir. Örme tasarımında tasarımcılar tarafından temel tiplerin tanınması ve bu ürünlerin tarihçelerinin irdelenmesi önemli görüldüğünden, bu araştırmanın amacı olarak desen ve form itibarıyla belirgin farklılıkları bulunan ancak dönem dönem moda olarak büyük üretim miktarlarına ulaşan dört ikonik kazak türünün tarihsel açıdan incelenmesi olarak belirlenmiştir.

Aran Kazağı

Struthers (2011) İrlanda'da geleneksel tarzdaki el örgüsü kazakların bulunduğunu yazmaktadır. Şüphesiz Struthers'ın kastettiği kazaklar dünya genelinde üne sahip Aran kazaklarıdır. "Aran Adaları, İrlanda'nın batı sahillerinde yer alan" (Sissons, 2018:13) üç ada grubundan oluşmaktadır. Bunlar Inishmore (Büyük Ada), Inishmaan (Orta Ada) ve Inisheer (Doğu Adası)'dır. Lambert (2002:57) bölgenin Shetland Adaları gibi zorlu olduğunu, sert rüzgârların ağaçsız çorak araziyi süpürse de adalıların ayakta kalmasına yardımcı olan verimli toprak bölgelerine ve derelere sahip olduğunu ifade etmektedir. Belki de bu kazağın ünü zorlu koşullara dayanıklılığından gelmektedir.

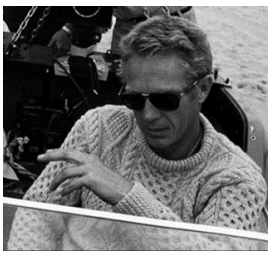
Aran kazağı adını doğduğu yerden almıştır. Kimi zaman kazağın İskoçya'daki Arran Adası'ndan geldiği iddia edilse de bu doğru değildir (Struthers, 2011). Kabartmalı, karmaşık, saç örgülü ve tomurcuk [fıstıklı] desenli örgüler adını İrlanda'nın Atlantik kıyılarındaki Aran Adaları'ndan alır (Leslie, 2007:10). Ağırlıklı olarak balıkçılıkla geçinen Aran Adaları halkı, gelirlerini daha da artırmak için son derece dokulu yüzeye sahip yün kazağını güzel bir krem beyazı el örgüsü şeklinde üretmeye sonunda başlamışlardır (Lambert, 2002:57). El örgüsü [ürünler], İrlanda'da ilk kez 17. yüzyılda uygulanmış ve 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Aran Adası kadınları sattıklarıyla kiralarını ödemek için ev tipi kaba yün iplikçiliği ve örgü çorap sanayisini kurmuşlardır (Leslie, 2007:10). İrlanda hükümeti 1890 yılında yoksul aileleri giysi dokuyup örmeleri ve bunları satmaları konusunda özendirmek üzere bir teşvik oluşturmuştur (Sissons, 2018:13). Bu teşvik sayesinde aileler "desenli üst kenarları olan çoraplardan örme süslemeli daha büyük giysilere" geçiş yapmış (Leslie, 2007:11) ve bu dokulu örgü desenleri "çorap, şapka ve yelek yapımında" kullanılmış olsa da en yaygın uygulaması "balıkçı kazağı" olmuştur (Leslie, 2007:10). Bu gelenek de "İrlanda'da sayısız desenlerin doğmasının" yolunu açmıştır (Atay, 1997:35).

Leslie (2007:11) "ilk Aran kazaklarının ilk Aşai Rabbani Ayinlerinde (Holy Communion) erkek çocukların giymeleri için aile üyeleri tarafından özel olarak örülmeye başlandığını, 1920 yılının sonları ile 1930 yılının başında Adalı genç erkekler tarafından giyildiğini" kaydetmektedir. Aynı araştırmasında Leslie genç erkeklerin toplumda ailelerin gururu olarak görüldüğünden, "ailelerin desenlemede büyük gayret içine girdiklerini ve kazakların Aşai Rabbani Ayini'nin yanı sıra düğünler gibi diğer kutsal etkinlikler için de yapıldığını" vurgulamaktadır (Leslie, 2007:11). Aran kazağının dış dünya tarafından keşfini McQuillan (1993)'den alıntı yapan Lambert (2002:57) şu şekilde anlatmaktadır:

> "Aran kazağının dış dünya tarafından keşfi, Alman tekstil tarihçisi Heinz Edgar Kiewe'nin 1936'da Dublin'deki "Country Shop"ta rastlamasıyla gerçekleşmiştir. Kazak, İrlandalı zanaatkârları muhafaza etmeye ve korumaya çalışan Dr. Muriel Gahan'ın çabalarıyla kısmen, Dublin'de satılmıştır. Gahan, "Country Workers Limited"in yanı sıra "İrlanda Homespun Society"nin de kurucudur. Ayrıca yerel el sanatlarını halka satmak için de Country Shop'u kurmuştur. 1935'te Gahan, Inishmore'u ziyaret etmiş ve bölgedeki en iyi örgücülerle tanışmak istemiştir. Daha sonra bulabildiği kadar kazağı satın almış ve kazakların perakende satışlarını yapmak için dükkânına getirmiştir. 1936'da Kiewe, Inishmore'da Aran kazaklarından birine rastlamış ve onu başka bir örgü tarihçisi Mary Thomas'a göstermiştir".

Bu andan itibaren haberler çıkmış ve Aran Adaları, kazak tasarımı araştırmalarında bir simge haline gelen bu çarpıcı giysiyi geliştirmek için şöhret kazanma (Resim 4 ve Resim 5) yoluna girmiştir (Lambert, 2002:57).

Resim 4 (solda). Steve McQueen ikonik Aran kazağı ile fotoğraflanmıştır (Bağlantı 4, 2021)
Resim 5 (sağda). Aran trikolarının en eski biçimleri, 1920'lerden (Bağlantı 4, 2021)

Bu kazakların 1930, 1940 ve 1950 yıllarından kalma birkaç erken örneği Dublin Ulusal Müzesi koleksiyonundadır. Bilinen Aran desenleri, örgü desenlerinin 1940 yılında İngiltere'deki Patons tarafından (Resim 6 ve Resim 7) yayınlanmasıyla yayılmış ve Amerika'da Vogue Dergisi 1956 yılında Aran kazaklarını dergisine konu yapmıştır. 1950'lerin sonunda İrlanda hükümeti uluslararası standart ölçüleri kullanarak giysiler yapmayı Aran kadınlarına öğretmek için bir girişimle fon bağışlamış, bu da Kuzey Amerika'ya yapılan ihracatın artışını sağlamıştır. Talep arttıkça şirketler ada kadınlarına şiş ve yün tedarik etmeye, giderek daha fazla örgücüyü işe almaya ve örgüyü adanın geçim ekonomisinin bir parçası haline getirmeye başlamışlardır" (Leslie, 2007:12).

Resim 6 (solda). 1940 yılında ilk Aran örgü deseni yayımlanmıştır (Bağlantı 4, 2021)
Resim 7 (sağda). Patons tarafından Aran örgü kazakların detayları (Bağlantı 5, 2021)

Sissons (2018:13) Aran kazakların "başlangıçta kalın, doğal yağını üstünde taşıyan, işlenmemiş yünden örüldüğünü, çoğunlukla beyaz renkten ve bazen de siyah renkten" oluştuğunu belirtmektedir (Resim 8 ve Resim 9). Aran kazakları bainin (telaffuzu bawneen ve doğal anlamına gelir) adı verilen kalın, kremsi bir yün iplikten örülmekte ve derin kabartmalı desenlerden oluşmaktadır (Gibson-Roberts ve Robson, 2004:230). Leslie (2007:10) sert havanın özellikle balıkçılar için sıcak yünlü bir giysinin yapılmasını zorunlu kıldığını, "sık örgülü Aran desenlerinin kıvrımları ve dönüşlerinin soğuk havanın yalıtılmasına yardımcı olan hava boşluklarına" sahip olduğunu ve "orijinal Aran kazaklarının ıslak olduğunda bile su geçirmeyerek yalıtım sağladığını" belirtmektedir. Ona göre "1970 yılına kadar pek çok Aran kazağı el eğirmesi iplik kullanılarak elde örülmüştür. Ada halkı tecrit edildiğinden ve şişler çok az olduğundan bazı kadınlar kaz tüyleri, söğüt dalları hatta bisiklet tekerleği teli ile örgü örmüştür" (Leslie, 2007:12).

Resim 8 (solda). Aranlı balıkçı (Bağlantı 6, 2021)
Resim 9 (sağda). Balıkçıların giydiği Aran kazakları (Bağlantı 7, 2021)

Aran terimi, son derece "dekoratif örgü desenlerini [genel olarak] nitelendirse de Aran kazaklarda kullanılan belirli ilmekler ve desenler" vardır (Leslie, 2007:10). Starmore (1997:40) tarafından bir Aran kazağı şu şekilde tanımlanmıştır:

> "Bir Aran kazağı, kordon geometrik desenlerin dikey panellerinden ve dokulu dikişlerin birleşiminden oluşan, düz yapıda, elle örülmüş bir giysidir. Kazağın her parçasında simetrik olarak düzenlenmiş yan panellerle çevrilmiş, merkezi bir panel vardır. Ağır, boyanmamış krem yünün kullanımı, stilin klasik – ama zorunlu olmayan – bir bileşenidir" (akt. Lambert, 2002:57).

"Aran balıkçı gömleğinin ilk kez 1936'da kamuoyunun dikkatine sunulduğu bilinmektedir. Heinz Edgar Kiewe bu olağanüstü giysiyi kaydedip fotoğraflamış ve sonrasında kendisi için desenleri düzenlemeleri için Hebridli örgücüleri görevlendirerek otuz yılını desenleri toplamaya adayarak ilerlemiştir" (Gibson-Roberts ve Robson, 2004:259).

Eski belgeleri ve Kelt sanatını özellikle de Kells Kitabı'nı incelerken Kiewe, Aran kazağını Antik Çağ'a tarihlendiren bir teori geliştirmiş ve erken Hristiyan dini önemini yansıtan çeşitli desenlere isimler vermiştir (Gibson-Roberts ve Robson, 2004:259). Leslie (2007:10) de kazak desenlerinin yaklaşık olarak "MS 800'de Kelt keşişleri tarafından yapılmış bir el yazması olan Keşişler Kitabı'nda gösterilen eski modellere atfedildiğini, motiflerin aynı zamanda Kuzey ve Batı Avrupa'da bulunan megalitlerdeki taş oymalarla da ilişkilendirildiğini" belirtmektedir. Ancak Starmore (1997:19) Leslie'ye ile Kiewe'nin kendi yorumuyla ve Kells Kitabı'nda da kanıtlandığını ifade ettiği "teleskopik bir mercekle yapılan büyütme, yaklaşık olarak MS 790 da ilk elde örülmüş

Aran tövbekarlık çuvalının (tövbekar olma) keşfini ortaya çıkarmıştır" ifadesine karşı çıkmakta ve "daha MS 790 yılında başlayan Aran örgüsünün antik örgü bir biçimi olduğuna insanlar inandırılmaya yönlendirilmiştir" şeklinde karşı çıkmaktadır (akt. Lambert, 2002:58). Bu nedenle -belki de- Leslie (2007:10) "Aran desenlerinin bu antik kaynaklara benzer bir estetiğe" sahip olduğunu belirtse de desenlerin "örgüye uygulandıkları kanıtlanmamıştır" şeklinde konuyu sonlandırmaktadır.

Aran kazaklarında örülen farklı desen ilmeklerinde sembolizmle dolu anlatımlar vardır (Lambert, 2002:59). Starmore (1997) Kiewe'nin "Aran kazağın ilk "keşfinden" sonra her ilmek desenini sembolizmle ilişkilendirerek bir Aran folkloru yaratmak, ölmüş balıkçıların giydikleri kazaklardan kimliklerini tespit etmek ve Aran örgüsünün kökenlerindeki inanılmaz öyküler için" otuz yılını harcadığını belirtmektedir (akt. Lambert, 2002:58). Yaygın şekilde "inanılan ve ölümsüzleşen hikâye her ailenin özgün bir modelde kazağa" sahip olduğudur böylece bir balıkçı boğulursa ve sahilde bulunursa cesedi [bu kazaktan] tespit edilebilir. Bu iddia için çok az kanıt vardır ancak hikâyenin kökeni 1904 yılındaki bir oyunda, ölmüş bir balıkçı cesedinin giysilerinin birindeki el örgüsü dikişlerinden tespit edilmesinden gelmiş olabileceğini" ifade etmektedir (Leslie, 2007:11).

Bir zamanlar karışık bir efsane, varsayım ve hikâye anlatımı ağı olan şey, triko tasarımcısı ve tarihçi Alice Starmore tarafından yeniden gün yüzüne çıkartılmıştır. Aran örgü tarihini çevreleyen karmaşıklığı çözmeye yardımcı olmak ve Aran kazaklarının dikkate değer gelişmelerinde bir çalışma süreci çerçevesinde, yargıları gerçek bir temele oturtmak için *Aran Knitting (1997)* adlı kitabında Aran Adalarındaki örmeye dair literatür araştırmalarında dikkate değer bir şekilde adım adım ilerlemiş ve ulaşılabildiği bilgileri makul ve iyi araştırılmış bir analizde bir araya getirmiştir (Lambert, 2002:58).

Starmore, literatürü takip etmiş ancak sonrasında Aran örgüsünün kurmaca yazındaki gerçekliği gün yüzüne çıkarmak için doğrudan kaynağına gitmiştir. Teorilerini, bu kazak tasarımının evrimine yol göstermek amacıyla gerçek İrlanda örgü kazaklarını müze örnekleriyle belgelemiştir. Lambert (2002:59) Starmore'un incelediği 4 kazağı aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

> "Çalışmalarında Starmore, fikirlerini destekleyecek dört müze parçasını kullanarak tasarım sürecinin ilerleyişini detaylandırmıştır. **Giysi 1'de** Starmore lacivert bir İngiliz balıkçı Guernsey'ini göstermiştir. Bu kazak 1937'de İrlanda Ulusal Müzesi'ne bağışlanmış olup koleksiyondaki en eski kazaktır. Kazağın yapısı, İskoç balıkçıların gansey kazağı ile açıkça uyumludur; koltuk altı, kuş parçası bölgesine kadar yuvarlak olarak çalışılmış, tohum ilmekleri yanıltıcı bir yan dikiş hattını göstermiş, arka ve ön robalar ayrı ayrı örülmüş, kol ve kuş ilmekleri alınarak kol manşete kadar örülmüştür. Bu kazağın Aran Adaları'nda üretilmiş olması, Starmore'a en az 1930'a kadar adalarda bir İskoç Gansey'inin sofistike bir örneğini yaratma bilgisine sahip, olağanüstü yetenekli en az bir örgücünün olduğunu kanıtlamıştır" (Lambert, 2002:59).

Aran süveterinin daha yakın tarihli kökenini doğrulamak daha kolaydır, gerçekte bu tip kazaklar 20. yüzyılın bir ürünüdür. Öncelikle ilk kazağa dair hiçbir yazılı kayıt yoktur. İkincisi, kazaklar doğal beyaz iplikten örülmüştür- çoğu erken halk örgücüsünün zekice kaçındığı pratik olmayan bir renktir. Ayrıca 1940'lı yıllardaki bazı örgücüler adalarda geleneksel olarak yoğun kabartmalı desenlere sahip balıkçı gömleğinin [üst giysisinin] değil tipik İngiliz Gansey stilinin geleneksel olarak örüldüğünü net bir şekilde hatırlamışlardır. Gladys Thompson bu giysileri kaydetmiş ve araştırması gelecek nesiller için yayınlanmıştır (Gibson-Roberts ve Robson, 2004:259).

> "**Giysi 2** 1942 yılında aynı müzeye bağışlanmış ve bugün Aran kazağı olarak bildiğimiz kazak ile İskoç balıkçı Ganseyi arasındaki kesişmeyi göstermektedir. Bu ürün, gerçek Aran örgü ile özdeşleştirdiğimiz krem renkli yün ile örülmüştür. Alt kenar, yuvarlak olarak örülmüş kordon bir kenardır. Daha sonra kazak bölünmüş, ön ve arka ayrı şekilde çalışılmıştır. Omuz bir sırt apoletine sahiptir, bu ise omuz çizgisine dik açıda bir parça örülüp ön ve arka omuz ilmeklerinin bağlanmasıyla detaya dayanan bir yöntemdir, sonrasında omuz ilmekleri kol çevresi ilmeğine ulaşılana kadar apolete bağlanmış ve toplanmıştır. Daha sonra kol oyuntusu çevresinden ilmekler alınmış ve kol manşete kadar çalışılmıştır. Bu, İskoç balıkçı Gansey'in de görülen bir tasarım öğesidir. Giysi 2' nin önemi tasarım öğelerinin daha sonra gerçek bir Aran kazağı olarak tanınacak olan balıkçı Gansey kazağının bir kombinasyonu olmasıdır. Giysi 2, bir örgü stilinden diğerine olan değişimini göstermiştir" (Lambert, 2002:60).

> "**Giysi 3** Aran kazağındaki değişimin bir adım ilerisidir. Starmore, tam tarihi izlenememesine rağmen yaklaşık olarak 20. yüzyılın ortalarına doğru örüldüğü tarihini vermiştir. Bu kazağın ön kısmı iki parça olarak işlenmiştir; daha sonra kolun ilmekleri kol çevresinden alınarak manşete kadar örülmüştür. Desenlendirme, pirinç örgülü bir elmas orta panel ve her iki tarafta halat (saç) örgü deseniyle geleneksel Aran stilindedir" (Lambert, 2002:60).

> "**Giysi 4** (Resim 10) 1996 yılında bağışlanmış bir reglan [kollu] Aran kazağıdır. Bu kazak 1966 yılından önce örülmüştür ve müze tarafından satın alınmadan önce sahibi tarafından otuz yıl boyunca giyilmiştir. Bu parça, önceki kazağın gölgesinde gelişmiştir ve her şeyiyle gerçek bir Aran kazağı olarak durmaktadır. Reglan kol tarzı, yüzyılın ortalarında popülerdi bu yüzden reglan kolu Aran tasarımıyla birleştirmek kazağı daha pazarlanabilir hale getirmiştir. Kazak dört düz parça halinde örülmüş ve sonrasında birlikte dikilmiştir. Yaka, son dokunuş olarak eklenmiştir. Aran geleneğinin oluşumuna ilişkin bu ayrıntılı ve kapsamlı araştırması ile Starmore, kazak tasarımı tarihine birçok yeni bakış açısı getirmiştir" (Lambert, 2002:61).

Resim 10. Aran Kazak. Fotoğraf Alice Starmore Aran Knitting'in izniyle yeniden basılmıştır (Starmore, 1997:33;akt. Lambert, 2002:61)

Lambert (2002:62), Aran örme konusunda gerçeği kurgudan ayırmakla gerçekten ilgilenenler için Starmore'un kitabının konuyla ilgili kesin çalışma olduğunu belirtmekte ve Starmore'un vardığı sonuçların özetini şu şekilde vurgulamaktadır:

> "Aran kazağı, geleneksel İskoç ganseyinden geliştirilmiştir. Aran kadınları gansey örgüyü bir İskoç kaynaktan veya kaynaklarından öğrenmiştir. Aran kazağı bir balıkçı giysisi olarak yapılmamıştır. Aran kazağının geliştirilmesinin arkasındaki itici güç ticaridir. Aran kazağını içeren herhangi bir "gelenek" ancak 1946 yılından sonra başlayan yeni bir kökene sahiptir. Yaygın inanışın aksine Aran kazağı ağır, temizlenmemiş, doğal yağlı yünden yapılmamıştır, doğrudan koyunun sırtındaki yünün [eğrilmesiyle] yapılmıştır. Aran kazaklarının yüzeysel bir düzey dışında, eski Kelt kaynaklarıyla hiçbir bağlantısı yoktur. Aran desenlerinin çoğu, uzman bir gansey örücünün zihninde doğmuştur".

Tipik bir Aran deseni, kazağın tam orta kısmında yer alan panel, bunun her iki yanındaki paneller ve saç örgülerinden oluşmaktadır (Sissons, 2018:13). Aran kazağı çoğunlukla iki ila dört inçlik geniş sütunların dikey şekilde yerleştirilmesiyle dört ila altı desen dokusu özelliği taşımaktadır. Pek çok Aran deseni belirli sayıda ilmeğin bölünerek birbirinin etrafında bükülmesiyle oluşan basit saç örgüsüne dayanmaktadır.

Desenler ön ortasının her iki tarafında simetriktir ve kolların aşağısına kadar da devam etmektedir (Leslie, 2007:12). Aran örgüsü birbirine yakın örülmüş saç örgüleri, bal peteği, baklava ve kafes desenleriyle dolu ağır bir örgüdür ve çoğunlukla ön ve arka tarafında farklı desenler bulunmaktadır. Örgüyü ören kişi bir ilmek ya da ilmekler grubunu diğerinin önünden veya arkasından geçirmek için araçlar kullanmaktadır (Sissons, 2018:13). Tamamlanmış bir kazak yaklaşık yüz bin ilmek içermektedir ve bir örgücünün en fazla altmış gününü almaktadır. İlk başlarda Aran kazakları çoraplar gibi "yuvarlak" biçimde dört şiş kullanılarak dikişsiz örülmüştür (Leslie, 2007:12).

Aran örgülerinde dini ya da manevi değere sahip olması nedeniyle kullanılan yaklaşık 20 geleneksel desen vardır. Bal peteği örgüsü çalışkan arıyı, saç örgüsü balık avlarken güvenlik ve iyi şansı temsil eder, baklava desen başarı, servet ve bolluk dileğidir. "Yaşam Merdiveni" ve "Kutsal Üçleme" olarak bilinen desenlerin belirgin dini bağlantıları vardır. "Hayat Ağacı" Aran kazaklarının ilk örneklerinde bulunan orijinal desen olup uzun ömürlü ebeveynler ile güçlü çocuklarla birliktelik arzusunu temsil etmektedir (Leslie, 2007:12). *The Complete Book of Traditional Aran Knitting* (1982) kitabında Hollingworth, modellerin ana hatlarını çıkararak her biri için kastedilen sembolik anlamları açıklamıştır. Örneğin, kafes deseni "insanın Tanrı ve din ile bağı"nı, hayat ağacı deseni "Yakup'un Cennete giden merdiven rüyasını", saç örgülü deseni "kutsal üç şerit saç kurdelesi ya da hasırını ve Tanrı'ya bağlı dindar bir ailenin simgesi olan Eski Ahit'in örgülü Kutsal ekmeği"ni ifade etmektedir. Desenlerini sembolizmle ilişkilendirme fikri ilginç bir yoruma yol açmış olsa da bunun sağlam, gerçek bir temeli söz konusu değildir (Lambert, 2002:59).

Aran desenleri ve aile kimliği arasındaki bağlantının ev içi küçük ölçekli üretim sanayisi için bir pazarlama aracı türünde olması daha muhtemeldir. İrlanda'daki kıtlık ve istihdam eksikliğiyle el örgüsü, dokuma ve diğer ev el sanatları yoksul kırsal topluluklarda gelir elde etmenin bir yolu olarak teşvik edilmiştir. Zamanla birçok örgücü beğenilen desen kombinasyonlarına ve dikişlerine sahip olmuş, desenlerini sık sık yeniden kullanmaları kolaylıkla tanınabilir olmalarını sağlamıştır (Leslie, 2007:11). Bu desenler genellikle yazılı şekilde değil sadece görsel olarak nesilden nesile aktarılmıştır (Udale, 2014:76). Bu tarihi desenlerin resmi bir kaydı Aran Kazak Müzesi tarafından derlenmiştir (Leslie, 2007:11) (Resim 11).

Resim 11. 1942 yılına tarihlenen Aran kazağı, Fotoğraf: National Museum of Ireland (Bağlantı 8, 2021)

Günümüzde ise Aran gizemi 1980'lerde çalışmaları başka kaynaklarda da kabul gören, Churchill bursunu kazanan bilim insanı Rohana Darlington tarafından çözülmüştür. Aran örgüsünün Amerika'dan geldiğine dair Dublin Müzesi giriş kartındaki ifade ilgisini çekmiş ve şahsen bu bilgiyi doğrulayabilecek yerel bir örgücüyle temasa geçmiştir. Sözsel ifade edilen tarihe göre Aran Adaları'ndan iki genç kadın 1906'da Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etme planları ile Boston'a gitmiştir. Orada yeteneklerini geliştirmişler ve büyük olasılıkla Avusturya'dan gelen "yabancı" bir göçmenden zengin desenli örgü öğrenmişlerdir. Eve dönmeye karar vererek yeni örgü becerilerini yanlarında götürmüşler, desenleri anayurtlarındaki geleneksel gansey yapısıyla birleştirmişler ve bu yaklaşımı başkalarıyla da paylaşmışlardır. Kabartmalı desenler balıkçı gömlekleri olarak hazır bir pazar buldukça hızla gelişmiştir. Bu duruma göre Aran balıkçı gömleği, bir Amerikan bağlantısı aracılığıyla Avrupa örgüsünün bir parçası olmuştur (Gibson-Roberts ve Robson, 2004:259) (Resim 12).

Resim 12. 1960'lı yıllar Aran kazağının Holywood aracılığıyla Amerika'da ünlendiği ve Aran desenlerinden pek çok ürün kombinlendiği bir dönem olmuştur (Getty İmages) (Bağlantı 14, 2021)

Fair Isle Kazağı

Bu ikonik kazağın temellendirildiği ada, İskoçya ve Norveç arasında yer alan Shetland Adaları'nın en güneyinde olan Fair Isle adasıdır. Leslie (2007:81)'ye göre İskoçya kökenli olmasına rağmen *Fair Isle* terimi tüm dünyada örgü kazaklar, şapkalar ve eldivenler için kullanılan, benzer girift renk desenlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Udale (2014:76) ise Fair Isle'nin çok renkli desenlendirilmiş örgüler için kullanılan bir terim olmasına rağmen "aslında Shetland örgüye has, renk ve desenleri" ifade ettiğini belirtmektedir. Küçük tekrarlı renkli desenlerin "yatay şeritler ile karakterize edilmiş" (Leslie, 2007:81) bu örme tekniği kısaca "bol renkli özel desenleriyle" (Sissons, 2018:14) bilinmektedir.

Leslie (2007:81) "örmenin adalara büyük olasılıkla İngiltere'den geldiğini" söylemektedir. Fair Isle, Shetland'ın güneyinde küçük bir ada olmasına rağmen "Kuzey ve Baltık Denizi'nden gelen filoların sıklıkla ziyaret ettiği bir ticaret merkezidir" (Sissons, 2018:14). 16. yüzyıldan başlayarak Fair Isle ada halkı, aile gelirlerini düz örgü çoraplarıyla ve onları perakende satışla ihraç ederek aile gelirlerine katkı sağlamışlardır (Lambert, 2002:48). Örme giysilerin en eski örnekleri 17. yüzyıla tarihlenen çorap, eldiven, para kesesi ve iki başlıktır. 18. yüzyılda İngiltere ve İskoçya'da çorap makinelerinin kullanılması ve koyunların artması nedeniyle bu çoraplara olan talep azalsa da (Starmore, 1988; akt. Lambert, 2002:48), Shetland Adası sakinleri Hollandalı ve Alman tüccar ve balıkçılarla para ve mal karşılığında örme çorap ticareti yapmışlardır. Adalılar, geçen gemilerle yeni ve ev yapımı tekstillerini kendilerinin yapamadıkları mallarla değiş-tokuş etmişlerdir (Leslie, 2007:81).

Bu kazakların geçmişini araştıran tarihçiler bu çok renkli örgü biçiminin nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini ortaya koymak için çaba sarf etmişlerdir**.** İlk iddia "İspanyol donanması amiral gemisi *El Gran Griffon*'un 17 Ağustos 1588'de adanın doğu kıyılarında karaya oturmasından sonra adadaki gemi enkazından çıkarılan parlak renkli, desenli trikoların" (McGregor, 1981:11) Fair Isle'de örülen kazak desenlerine kaynaklık ettiği yolundadır. Ancak 1850'lere kadar Fair Isle örgüsüne dair hiçbir kanıt bulunmadığından bunun hayal ürünü olduğu sonucuna varılmıştır. İkinci iddia ise "dokuma bir şalın Fair Isle'ye getirildiği ve desenlerinin bu tek parça kumaştan

kopyalandığını (McGregor, 1981; akt. Lambert, 2002:48) anlatmaktadır. Lambert (2002:49) "kitapların gerçekleri ortaya çıkarmak ve rivayetleri bir sonuca ulaştırmak için çalıştıklarını" belirterek en iyi ve en kesin mantıklı teorinin Sheila McGroger'ın kitabı *The Complete Book of Traditional Fair Isle Knitting (1981)* olduğunu" vurgulamaktadır:

> "McGregor, Fair Isle örgüsünün İspanyollar tarafından tanıtılmadığını güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Bu, yalnızca bir soruya cevap arayanların hayal güçlerini etkisi altına alan ilgi çekici bir hikâyedir. McGregor, Fair Isle örgüsü ile ilgili etkilerin Baltık bölgesinde yattığına inanmaktadır. Estonya, Litvanya, Rusya hatta Finlandiya, Shetland Adaları'nda bulunan örneklerden çok daha önce iki renkli örgü desenler örmektedir. Onların geometrik desenleri, Fair Isle örgülerindeki desenlerini takip ediyor gibi görünmektedir. Bu bölge arasında ticaret yolları açıktır ve Fair Isle, Kuzey Denizi balıkçıları için ortak bir limandır. Desenlerin, bir denizcinin nişanlısı için eve getirdiği bir şaldan türetilmiş olabileceği mantıklı görünmektedir. Bu, Fair Isle geleneklerinin koyu mavilerini yaratmak için koyu kırmızıları ve indigoyu yaratmak için ithal kökboyanın tanınmasıyla, yün boyamanın Fair Isle'a geldiği zaman çerçevesini takip etmektedir. McGregor, Fair Isle örgüsünün var olan ilk örneği olarak 1850 tarihli Fair Isle beresini göstermektedir" (Lambert (2002:49).

Sissons (2018:14) "İskandinavya ve İspanya gibi yerlerin de Fair Isle örgüleri üzerindeki etkilerinin" açıkça görülebildiğini yazmaktadır. Yine Lambert (2002:49) McGroger'ın kitabından 7 yıl sonra Alice Starmore'un konuya katkısı olduğunu ancak önsezilerine bağlı olarak bazı konularda McGroger'dan ayrıldığını söylemektedir:

> "Starmore, kendisinden önce Fair Isle örgüsünün en eski örneği olduğu kabul edilen 1850 tarihli balıkçı şapkasının adada örülmediğini açıklamıştır. Şapkada kullanılan malzemelerin bu bölgeye özgü olmadığını ve henüz bu bölgede görülmeyen bir ustalıkla örüldüğünü keşfetmiştir. Şapkanın gelişinden sonra örülen ürünlerin, kendisinden [şapkadan] önceki zanaatin ustalığıyla hiçbir bağlantısının olmadığını ve yalnızca teknikle deneyimlendiğini göstermiştir. Starmore, şapkanın McGregor'un daha önce önerdiği gibi Baltık'taki aynı bölgelerden ithal edildiğine inanmıştır. Bu Fair Isle tekniği büyük olasılıkla Finlandiya veya Estonya'da ortaya çıkmıştır. Başlık daha sonra Adalılar tarafından incelenmiş ve bu noktadan sonra desenler geliştirilmiştir. Kökeni ne olursa olsun Fair Isle [adası] artık geliştirebilecekleri ve ev örgü endüstrisini canlı tutmaya yardımcı olacak yeni bir örgü biçimine sahip olmuştur" (Lambert, 2002:49).

Sissons (2018:14) Aran örgülerinin "doku efektlerini" bir araya getirirken, Fair Isle örgülerinin "desen ve renge" odaklandıklarını belirtmektedir. Leslie (2007:81) kendine özgü Fair Isle desenlerinin "her bir sırasında iki renkten daha fazla renk kullanılmadığını" ancak bu renklerin karmaşık tasarımlar yaratmak için birçok kere değiştirilebildiğini, Starmore (1988) da "desenlerin renk bantlarının üretilmesiyle" oluşturulduğunu yazmaktadır (akt. Lambert, 2002:50). Fair Isle örgüler geleneksel iki renkli desenleriyle tanınmaktadır. Düzü desenin bulunduğu, tersi ise renklerin her birinin örülmediği, diğer ilmeklerin üstünden geçerek atlamaların oluştuğu yüzdür (Sissons, 2018:93). Kullanılmayan iplik, sıcaklık sağlayan ekstra bir kalınlıkla sonuçlanarak örgünün arkası boyunca yürütülmektedir (Leslie, 2007:81).

McGregor (1981:17) Fair Isle kazaklarının "sembolik olmaktan ziyade geometrik olduğunu", Leslie (2007:82) ise desenlerin genellikle "özel anlamlar barındıran semboller içerdiğini" belirtmektedir. McGregor (1981:17) "güçlü dikey çizgiler yerine çapraz çizgilerin" tercih edildiğini, Sissons (2018:14) "dikey ya da yatay şeritler veya bloklarla" ayrılan desen ve motif tekrarlarının bir araya getirildiğini ifade etmektedir. Aynı çalışmasında Sissons "blok desenler ve motiflerin farklı kombinasyonlarının büyük bir tasarım potansiyeli" taşıdığını yazmaktadır. Udale (2014:76) de Fair Isle desenlerinde "yerel motiflerin etkilerinin" görüldüğünü, motiflerin örgü yüzeyinde "şeritler halinde" gelişigüzel yerleştirilmediği söylemektedir. Sissons (2018:93) Fair Isle desenlerinin "dar bordürlerden, belirgin bir başlangıcı ve sonu olmaksızın sürekli tekrarlardan, motifleri, net çizgileri ve cesur renkleriyle basit desenlerden, birçok kapalı ve renkli şekil ile kısa atlamalardan ve aynı renk tonlarını kullanmaya uygun" olduğu belirtmektedir. Bunun nedenini McGregor (1981:17), örgünün el sanatına dayanmasına ve özellikle desenlerin basılmayıp örneklerden ya da zihinden örülmesine bağlamaktadır (Resim 13 ve Resim 14).

Resim 13 (solda). Fair Isle numune örneği (Bağlantı 11, 2021)
Resim 14 (sağda). Alice Starmore'un Book of Fair Isle Knitting kitabından alınan bir Fair Isle kazağı (Starmore, 1988:8; akt. Lambert,2002:51)

Fair Isle kazaklarında kullanılan desenler küçük beş-yedi sıra) "peerie" desenlerden oluşmaktadır. ("peerie", "küçük" kelimesinin karşılığı olan bir Shetland terimidir), bordür desenleri (dokuz-onüç sıra), geleneksel Fair Isle desenleri (onbeş-onyedi sıra), büyük yıldızlar (yirmibir, yirmibeş veya otuzbir sıra) ve son olarak süveterde eşit şekilde tekrarlanan "allover [tüm yüzeyi kaplayan]" desenlerdir (McGregor, 1981; akt. Lambert, 2002:50). Fair Isle örgüleri çoğunlukla "OXO" desenleri olarak adlandırılan, arasında küçük desen şeritleri bulunan sekizgen ve haclardan oluşmaktadır (Leslie, 2007:82). Starmore (1988)'den alıntı yapan Lambert "OXO" desenini şöyle açıklamaktadır:

> "Desenin "O" harfi "baklava" ve "X" harfi haç olarak adlandırılmaktadır. Bazıları, bu desenlerin içindeki haçların dini semboller olduğunu düşünmektedir ancak bu tamamen spekülasyondur. Tüm Fair Isle kalıpları 4 simetri çizgisi üzerinde (karşı, yukarı ve her iki köşegende) geliştirilmekte, desenlerin hatırlanması ve tekrarlanması kolay olup gerçekte olduklarından çok daha karmaşık görünmektedirler. Arka planın etkileşimi ve ileri geri değişen zıt renkler ile Fair Isle desenleri analiz edildiğinde çok daha basit öğeler olarak görülebilen bir karmaşıklığı barındırmaktadır. Bu tekrarlar ve desenlerdeki kaymalar nedeniyle örgünün arkasında dokunması gereken uzun yüzen iplikler olmadığından, örgüyü örenin daha hızlı çalışmasına da olanak sağlamaktadır. Usta örgücüler iki renkli desenlerde dakikada 100 ilmek örebilirler" (2002:50).

Desenlerde gelişmiş ve daha büyük desenlerin arasında daha küçük eş desenler kullanılmaktadır (Lambert, 2002:53). İlk tasarımlar, iki ila dokuz örgü sıralı küçük desenlere sahiptir fakat zaman ilerledikçe büyük motifler örneğin sekiz köşeli Norveç yıldızı tasarımını tamamlamak için otuz sıra gerekmiş ve eklenmiştir (Leslie, 2007:82). Adalar bir zamanlar Norveç yönetimi altında olduğu için büyük yıldız desenleri Fair Isle'nin İskandinav köklerinden büyük olasılıkla etkilenmiştir (McGregor, 1981; akt. Lambert, 2002:50).

Resim 15 (solda). Yünün taranması ve elde eğrilmesi, 1920 (Bağlantı 12, 2021)
Resim 16 (sağda). Örgü yapan bir grup, örme ve eğirme (Bağlantı 13, 2021)

Udale (2014:76) Shetland koyunundan ince ve yumuşak yün elde edildiğini ve bu işlemin kırkılarak değil elle yolunarak yapıldığını yazmaktadır. Koyunlar seyrek bitki örtüsü ve deniz yosunu ile beslenerek gri ve kahverengi tonlarında ince, yumuşak bir yapağı üretmişlerdir. İlk başlarda yün eğrilmiş ve wadmal (aba) olarak adlandırılan bir giysi dokunmuş ancak Shetland yününün yapısı dokumadan çok örmeye daha uygun olduğu görülmüştür (Leslie, 2007:81). Shetland Adaları'nda yetişen koyunun yünü uzun, ince, dokuma için çok mukavemetsiz olsa da ince örgü için idealdir. Fair Isle kazağına narinlik ve detay katmıştır (McGregor, 1981; akt. Lambert, 2002:50) (Resim 15 ve Resim 16).

Başlangıçta Fair Isle tasarımları Shetland koyunlarının doğal renklerinin kombinasyonuyla üretilmiştir: kahverengi, gri, açık kahverengi ve beyaz. Adalılar, yerel bitkilerden ve likenden yaptıkları doğal renkli boyalara sarı, turuncu, yeşil ve mor tonlarını da dâhil etmişlerdir. Sonunda mavi rengi üretmek için çivitotu, kırmızı için kökboya (kızılkök) katmışlardır (Leslie, 2007:82). 1920'lerden sonra kimyasal boyaların gelişiyle birlikte renk paleti kırmızı, mavi, sarı, beyaz ve yünün doğal tonlarından turuncu ve yeşil gibi yeni tonları içerecek şekilde genişlemiştir (Lambert, 2002:53). Parlak renkli sentetik boyaların buluşu renk aralığını arttırmış ancak bunlar yalnızca küçük miktarlarda kullanılmıştır. Geleneksel renklerdeki kırmızı, mavi, kahverengi, sarı ve beyaz desenler 1910 yılında yapılmış Fair Isle örgülerinin üretimi, satılması amacıyla Birinci Dünya Savaşı sırasında yayılmıştır (Leslie, 2007:82).

Fair Isle örgüsü genellikle çift uçlu şişler üzerinde yuvarlak olarak, simetrik desenlerle, dikişsiz bir giysi şeklinde yapılmaktadır (Leslie, 2007:82). Starmore (1988) kazağın örülme şeklini şöyle tarif etmektedir:

> "Fair Isle'ın yapısı bir noktaya kadar balıkçıların [kullandığı] Guernsey'e benzemektedir. Kazaklar alt kenardan (etek ucundan) örülmeye başlanmakta ve yuvarlak olarak koltuk altı kuş parçalarına kadar örülmektedir. Ancak bu noktada Guernsey omuza kadar ileri geri örülmekte (ön arkadan ayrı) ve sonra omuz ilmekleri birbirlerine aktarılmaktadır. Fair Isle süveteri İskandinav'ın iki renkli örgüsü gibi oluşturulmakta yalnızca sağ tarafın tamamı örülmektedir. İskandinav ülkelerinde beden bir tüp (boru) gibi oluşturulmakta, kol çevresi üç ana kazak parçası tamamlandıktan sonra [kol çevresinin] etrafından alınmakta, ilmekler arttırılmakta ve sonrasında [kol çevresi] açıklığı kesilerek kollar dikilmektedir. Fair Isle örgüsünde kol çevresi derinliği, ana bedenin örülmesi sırasında önceden hesaplanmaktadır. Kol çevresinin kesilmeye başlandığı noktadan

itibaren yapıda bir kayma vardır. İlk sırada birkaç ilmeğin her biri koltuk altı kısmında aktarılmaktadır (kaydırılmaktadır). Sonraki sırada yedi–dokuz ilmek atılmakta ve kol ilmekleri alınıp kazağın ana gövdesinden aşağı doğru örülürken bu ilmekler kesilmektedir. Bu [ilmeklerin koltuk altına kaydırılması] kazağın arkası ve önü arasında bir "dikiş" veya "köprü"dür. Bu durum ana kazak ilmeklerini sağlam tutmakta ve kol çevresi açıklığını oluşturmak için gereken ekstra ilmeklerin eklenmesini sağlamaktadır. Kazağın ana gövdesi bitirilip omuzlar birleştirildikten sonra Guernsey kazağına benzer şekilde koltuk altından ilmekler alınmakta ve manşete kadar örülerek [kol] tamamlanmaktadır" (akt. Lambert, 2002:52).

Resim 17 (solda). VIII. Edward Fair Isle kazağı ile bir moda yaratır, 1921 yılı (Bağlantı 10, 2021)
Resim 18 (ortada). VIII. Edward tatilde, Fair Isle kazağı ile, 1924 yılı (Bağlantı 9, 2021)
Resim 19 (sağda). Galler Prensi tarafından giyilen Fair Isle kazağın birebir kopyası (Bağlantı 31, 2021)

Kırsal kesimde ev tipi üretim sanayisi 1800'lerin başlarında düşüşe geçene dek gelişip büyümeye devam etmiştir (Sissons, 2018:14). 1800'lerin ortasından 1900'lerin başına kadar Fair Isle kazaklarına bölge dışındaki [başka kesimlerde] enterasan şekilde tuaflık olarak bakılmıştır. 1901 yılına doğru *Fair Isle* örgüler yeniden popüler olmuş ve örgücüler yeni desenler ve renkler denemeyi sürdürmüşlerdir. Galler Prensi bu kazaklardan birini hediye olarak aldığında ve St. Andrews'deki Kraliyet ve Antik Golf Kulübü'nün Kaptanı olarak giydiğinde süreç dramatik bir şekilde değişmiştir (Butler, 2000; akt. Lambert, 2002:52). 1921 yılında İngiliz ürünleri tanıtma konusunda oldukça istekli olan Galler Prensi VIII. Edward Fair Isle kazağı ile kendi portresini yaptırıp basında yer almasıyla klas erkeklerin gardroplarında sıfır yaka ve V-yaka desenli kazaklar eklenmiş ve böylece bir moda başlatmıştır (Resim 17 ve Resim 18). Bu olaylar Fair Isle kazak tarihindeki en etkili olaylar olmuştur (McGregor, 1981; akt. Lambert, 2002:52) (Resim 19).

McGroger (1981) Fair Isle kazakların Büyük Britanya'da ve yurtdışında moda haline geldiğini belirtmektedir. Tasarım Oxford ve Cambridge'e gidenler arasında o kadar popüler olmuştur ki Fair Isle kazağı neredeyse okul üniformasının bir parçası olarak düşünülmüştür (akt. Lambert, 2002:52). Ancak zamanla Fair Isle örgücüleri için hayat zorlaşmış olsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra örgü örmenin daha karlı hale gelmeye başlaması (örgü örenlerin) mücadelelerini hafifletmiştir (Lambert, 2002:53).

Guernsey (Balıkçı Kazağı)

Guernsey'lerin uzun bir geçmişi vardır. Adından da anlaşılacağı gibi Fransa'nın kuzey sahillerinin biraz açığında yer alan Manş Adalarındaki [dan biri olan] Guernsey'den gelmektedir (Struthers, 2011; Sissons, 2018:12). Balıkçı kazağı guernseyin başlangıcına dair kaynaklar farklı yıllara işaret etmektedirler. Compton (1983) balıkçı guernsey'in "1800'lü yıllarda Manş Adaları'nda geliştirildiğini" (akt. Lambert, 2002:42) söylerken, farklı bir kaynak "1600'lerden beri balıkçıların iş giysisi" olarak örüldüğünü (Bağlantı 16) ifade etmektedir (Resim 20 ve Resim 21).

Resim 20 (solda). Guernseys giymiş Whitby'lı balıkçı 1890, Fotoğraf: The Sutcliffe Gallery (Bağlantı 22, 2021)
Resim 21 (sağda). Guernseys giymiş Whitby'lı balıkçı 1890, Fotoğraf: The Sutcliffe Gallery (Bağlantı 23, 2021)

17. yüzyılda ticaret yolların açılması ve ticaretin de gelişme göstermesiyle "Guernsey kazaklar Britanya Adaları'na ve Kuzey Denizi'nin sahil kesimlerine" ulaşmıştır (Bağlantı 2). Adanın kazakları "diğer İngiliz uluslarına ticaret yoluyla" geçmiş, birçok sahil köyü guernsey kazaklarda "kendilerine özgü yorumlar" oluşturmuş (Bağlantı 16) "yeni desenler, dokular da eklenerek İngiltere civarındaki balıkçıların vazgeçilmez giysisi" olmuştur (Sissons, 2018:12). Kazak daha sonra her denizcinin bir "Gansey" giydiği Britanya kıyıları boyunca popüler hale gelmiştir (Bağlantı 18). Buralarda yaşayan insanlar bu kazakları benimsemiş ve guernsey yerine *gansey* demeye başlamışlardır (Bağlantı 2). Harvey & Compton (1978:13-14) guernsey veya gansey terimlerinin birbirlerinin yerine kullanılabildiğini belirtmekte ve terimlere açıklık getirmektedirler:

> "Kelime gansey veya guernsey olarak yazılabilir. İngiliz Lehçe Sözlüğü (Oxford, 1900), gansey kelimesinin Yorkshire, Shetland Adaları ve Suffolk'ta kullanıldığını ancak Doğu Suffolk'ta da ganzy olarak yazıldığını belirtir. Temel olarak bir gansey, yuvarlak, genellikle mavi yünden örülen ve balıkçılar tarafından kazak [jersey] olarak giyilen kalın, sıkı oturan bir üst giysidir. Bu tür kazak tipi giysiler için iki Manş Adasında, Jersey ve Guernsey adlarının kullanımına dikkat edilmelidir" (akt. Lambert, 2002:42).

Guernsey Adası Kraliyet izninin verildiği 15. yüzyıldan itibaren ihracat amacıyla İngiliz yününün ithal edilmesi, trikoların ve ham maddeden yapılmış benzeri ürünlerin satılması için triko üretmektedir (Bağlantı 16). Bu aşamada "Guernsey örme sanayisi çorap üretmektedir" (Struthers, 2011). 19. yüzyıla kadar İngiliz beyefendileri tarafından kazak henüz giyilmese de (Bağlantı 2) Guernsey kazakları 19. yüzyılda herkes tarafından bilinir hale gelmiştir (Bağlantı 18). Kazaklarının uluslararası düzeyde tanınırlığı 17. yüzyılda Sir Walter Raleigh'in Jersey Valisi olduğu ve Newfoundland ile ticari bağlar kurduğu zaman olmuştur (Bağlantı 18). "Napolyon Savaşları sırasında Amiral Lord Nelson'ın hava koşullarına dayanıklı olma özelliklerinden çok etkilendiği bu kazakları" (Struthers, 2011) "deniz giysisinin değerli bir parçası olarak Deniz Kuvvetleri Komutanlığına" (Bağlantı 18) tavsiye etmesiyle Guernsey kazağının süreci de değişmiştir. Nelson, Guernsey kazağının "Kraliyet Donanması'ndaki denizcilerin üniformalarının bir parçası olması" (Struthers, 2011) gerektiğini belirtmiş ve güçlü Guernsey'ler "19. yüzyılda İngiliz Deniz Donanmasının resmi üniformasının parçası olarak" kabul edilmiştir (Bağlantı 16). 1857'de Halifax'taki ve Nova Scotia'daki garnizon askerlerine kış ekipmanlarının bir parçası olarak guernsey kazaklar verilmiştir (Bağlantı 18). Kazaklar tedarik edilmiş ancak donanma mavisine boyanması gerekmiştir (Struthers, 2011). Guernsey kazakları Kraliyet ailesinin de beğenisini kazanmış, I. Elizabeth ve İskoç Kraliçesi Mary'nin kendi Guernsey kazakları olmuştur. İskoç Kraliçesi Mary'nin idam sırasında (Bağlantı 18) (Elizabeth tarafından sipariş edilmiş) bir çift Guernsey çorabı giydiği söylenmektedir (Struthers, 2011).

Bir balıkçı guernseyinin temel amacı, rüzgârın ve denizin keskin elementlerinden korunma sağlayan, zor koşulların çalışma giysisi ürünüdür (Brown-Reinsel, 1993; akt. Lambert, 2002:42). Guernsey Adası "çoraplardan sonra yağlı yünden [doğal-yağı alınmamış] sıkı şekilde örülmüş kazaklar" ile bilinmektedir. Guernseyler "ham yünden" örülmüştür bu da doğal lanolin içeriğinin çıkarılmamış olduğu anlamına gelir yani bu aşamada "yün boyanmamıştır" (Struthers, 2011). Kazaklar "İngiliz kamgarn yünden" yapılmıştır. Bu kazaklar az veya çok hayvansal kokuya sahip olsa da yün yağı, kirin ve suyun uzaklaştırılmasında güçlü bir yardımcıdır (Bağlantı 16). Bu balıkçı kazakları "sıcak tutmakla birlikte dayanıklı ve rahattır, yağlanmış yünle ve sıkı ilmeklerle örülmüş olduğundan yağmur ve deniz suyuna da dirençlidir" (Sissons, 2018:12). Guernsey "sıkı örülmüş bir iş kazağıdır" (Compton, 1983; akt. Lambert, 2002:42). Orijinal jersey ve balıkçı (guernsey) kazaklar neredeyse siyaha yakın bir lacivert renkte ve dikişsiz bir giysi elde edebilmek için dört veya daha fazla şiş ile yuvarlak olarak örülmüştür (Sissons,2018:12). Struther (2011) bu durumu kazağın "nemli olduklarında dikişlerin ayrılmasını veya sürtünmesini önlemek için" yapıldığını belirtmektedir. "Geleneksel bir balıkçı guernseyi iki ipliğe birlikte ilmek atılmasıyla örülmektedir" (Lambert, 2002:43) ancak "tek katlı ipliklerin kalın ve dayanıklı başka bir iplikle sıkı bir şekilde birleştirildiği yerlerde beş katlı bükümlü olanlar" daha yaygın tercih edilmektedir (Bağlantı 16). "Geleneksel modeller çok bükümlü bir yapıya" (Bağlantı 16) sahip olduğundan, Brown-Reinsel (1993) genellikle "ince bir ilmek ölçüsünde beş katlı lacivert yünle" de örüldüklerini belirtmektedirler (akt. Lambert, 2002:42). Böylece kazağın alt kısmındaki kabartma veya şerit, sert aşınmaya karşı daha uzun süre dayanıklılık sağlamıştır (Lambert, 2002:43). Modellerin ön ve arka tarafı yoktur. Kazağın her iki tarafı yıllar boyunca ön olacak şekilde giyilebilir böylece iplikler her zaman aynı yerlerden sürtünmemekte veya aşınmamaktadır (Bağlantı 16).

Resim 22. Balıkçı Guernseyi, Traditional Knitting kitabından (Pearson, 1984: 87; akt. Lambert, 2002:43)

Hareket kolaylığı için kolların altında baklava şeklinde peş [kuş] vardır (Struthers, 2011). Kol altı peş parçaları balıkçılara hareket özgürlüğü sağlamak ve kazağın ömrünü uzatmak için balıkçı guernseyinin önemli bir parçadır (Resim 22) (Lambert, 2002:43). Lambert peş parçalarının örülmesini şöyle tarif etmektedir:

> "Kazağın koltuk altı noktasına gelindiğinde, peş parçaları ve kazağın arka ilmekleri başka bir şiş üzerinde bekletilmekte, düzü omuza kadar ileri geri [örülerek] oluşturulmaktadır. Devamında ise arka ilmekler omuza kadar örülmektedir. Omuz dikişleri birkaç yoldan biri kullanılarak, birlikte aktarılmaktadır. Peş parçası ilmekleri sonrasında bir iğne üzerinden geri alınmakta ve ilmekler kol çevresinin geri kalan kısmından toplanmaktadır. Bu aktif (örülen) ilmekler kolu oluşturmak için manşete kadar [örülerek] indirilmektedir" (Lambert, 2002:44).

Kolların kol oyuntusundan aşağıya doğru örülmesi birkaç nedenden dolayı kazak tasarımının önemli bir parçasıdır. İlmeklerin alınması ve ardından örülmesi, kazağın tek parça halinde oluşmasını ve ürünün sonunda dikişe gerek olmaması anlamına gelmektedir. Pearson (1984:16) Shetland Adalılarının "Örme imkânınız varken asla dikmeyin." tavsiyesine dikkat çekmektedir. Bu yöntemin bir diğer önemli özelliği ise [kazak] giyildiğinde [mevcut] kolunu çıkarıp ve yerine yeni bir kol örmenin kolay olmasıdır. Son olarak [kolun] yukarıdan aşağıya doğru çalışılması kol boy uzunluğunun da ayarlanmasında kolaylık sağlamaktadır. Tek yapılması gereken kazağın tasarlandığı kullanıcıya özel olarak uyumlaştırmak için [ilmek] sırası eklemek veya çıkarmaktır (akt. Lambert, 2002:44). Ayrıca kollar manşetlere yaklaştıkça daralmaktadır (Bağlantı 16). Kolu tamamlamak, manşetlerin kenarlarını sağlamlaştırmak veya güçlendirmek iki çile iplikle yapılabilmektedir (Lambert, 2002:44). Brown-Reinsel (1993) "manşetlerin soğuk deniz suyundan ıslanmasını önlemek amacıyla kolların bilinçli olarak kısa tutulduğunu" (akt. Lambert, 2002:42) belirtmektedir. Buna karşın "manşetler soğuk rüzgârlardan korumak için ortalama boydan daha uzundur" (Bağlantı 16). Yan dikiş hattındaki iki yırtmaç ve pazılara yerleştirilmiş omuz dikişleri esnekliği garanti etmektedir. Ayrıca etek ucu güzel görünüm için iri haroşa örgülü kenar şeridine sahiptir. Guernsey kazakları beli örtmek ve korumak için daima ortalamanın üzerinde bir uzunluktadır (Bağlantı 16). Brown-Reinsel'e göre "bir balıkçı guernseyinin ipliği, çok dayanıklı ve sıkı bir şekilde eğrilmiş olduğu için zaman zaman "denizci demiri" olarak tasvir edilmektedir (akt. Lambert, 2002:42).

Guernsey kazaklar "boynun bir kısmını saracak" (Bağlantı 2) "yüksek sıfır (O) bir yakaya sahiptir [yarım balıkçı yaka]" (Bağlantı 16). Yaka formunun verilmesi işlemini Pearson (1984) şöyle belirtmektedir:

> "Bir yöntem boyun ya da yaka çevresinden ilmekleri toplayarak (alarak), istenilen boyun çevresi uzunluğunda 2 düz 2 ters ilmek örerek, iki sıra ters örgü ile sonlandırarak ve ilmekleri gevşek şekilde keserek şekillendirmektir" (akt. Lambert, 2002:44).

Bu basit yaka yönteminin varyasyonları vardır. Bazı kazakların omuz dikişlerinden birinde kapanma olarak iki düğmeli bir açıklık bulunmaktadır. Diğerleri kendi üzerine katlanan bir düz, bir ters ilmek ve bir balıkçı yaka tarzında çalışılmaktadır (Lambert, 2002:44). Tüm bu harika özellikler, mükemmel örme bir iş giysisi oluşturmak ve kullanıcıyı korumak için tasarlanmıştır. Mükemmele çok yakın olduğundan kaşındırmakta ve kara severler için tuhaf bir kokusu söz konusudur. Yıkamalarla koku azalsa da kuru veya hassas bir cilde sahip kişilere Guernseys'in altına uzun kollu bir gömlek giymesi tavsiye edilmektedir (Bağlantı 16).

Lambert (2002:46) balıkçı guernseyinin ortaya çıkan iki ana tarzını "*çalışma guernseyi* ve pazarın en güzel kıyafetleri için saklanan daha güzel bir guernsey" şeklinde sınıflandırmaktadır. Daha genel bir ayrıştırma ise "*sade iş giysisi* ve *dekoratif tatil parçası"* şeklindedir (Bağlantı 16). *Çalışma guernseyleri* desenlemede daha az ayrıntılı olup çoğunlukla kazağın roba altındaki kısmı haraşo örgüyle çalışılmıştır. Bunun nedeni üretim için daha az zaman ile daha az malzeme gerektiren düz örgü olmasıdır (Lambert, 2002:46). Basit kazakların örülmesi kolay ve hızlı olduğundan ihraç edilen modellerin çoğu gösterişsiz fakat kullanışlıdır (Bağlantı 16). Lambert, çalışma guernseylerin yeniden satış amacıyla "daha sık üretildiğini" (s.46), kazaklara eklenen desenlerin daha hızlı üretilebilmeleri için genellikle "daha basit tasarımlardan" oluşturulduğunu ve bu kazaklarının ana amacının "aile gelirini desteklemek" (s.47) olduğunu belirtmektedir. Ancak yine de "çalışma guernseyinin robası hala desenlidir ve desen çalışmasının büyük bir kısmı kazağın en çok arzu edildiği yerde sıcaklığa" katkı sağlamaktadır (Lambert,

2002:46). Kazağın güçlü beş katlı ipliği ve detayları doğru bir şekilde toplandığında, Guernseys'in neredeyse mükemmel iş giysisi olduğu anlaşılmaktadır. Uzun yıllar boyunca esnek, sıcak, güçlü ve dayanıklıdır (Bağlantı 16). *Daha ince örgü guernseyler* çok daha özenli desenlere sahiptir ve bir gurur kaynağı olarak giyilmektedir. Desenlendirme genellikle alttaki ribana örgünün hemen üstünden başlamakta ve omuz dikişlerine kadar devam etmektedir (Resim 23). Bu kazaklar genellikle takım elbiselerinin yerine geçmiş, düğünler ve özel günler için saklanmıştır (Pearson, 1984; akt. Lambert, 2002:47).

Resim 23. Pye Nest, Filey balıkçıları, 1926 yılı. Traditional Knitting kitabından alınmıştır (Pearson, 1984:42; akt. Lambert, 2002:47)

İlk kazak guernseyler, Guernsey ve Jersey Adaları'nda yaşayan balıkçıların eşleri tarafından elde örülmüştür. Balıkçıların eşleri kazakların kalın olması için onları yünden örmüştür. Bu kazaklar balıkçıları okyanuslardaki sert hava koşullarından koruması için sağlam ve dayanıklı olacak şekilde yapmışlardır (Bağlantı 2). Kazak şık olmaktan uzaktır, kalınlık tek başına bir iş dekoru sağlamamaktadır ancak iş, eğlence, yelken ve balık avında yün herhangi bir kullanıcıyı, zırh misali, dış unsurlardan korumaktadır (Bağlantı 16). Balıkçıların guernseyi kısa sürede Manş Adaları'ndaki balıkçılık kültürünün de ayrılmaz bir parçası olmuştur. Belirli ilmek desenleri aileden aileye ve kasabadan kasabaya korunmuştur (Lambert, 2002:45). Birçok ailenin kendi trikolarında "kendi desen çeşitlemeleri" vardır (Bağlantı 18). Adanın her bölgesinin kendine özgü örgü deseni ile Guernsey kazaklar yerel balıkçılar için tasarlanmıştır (Resim 24 ve Resim 25). Bu desenler sadece dekoratif olmayıp aynı zamanda gemi enkazının veya boğulmuş denizcilerin kökenlerini tanımlama açısından daha pratik (ve nahoş) bir işleve de sahiptir (Struthers, 2011). Bir balıkçı denizde öldüğünde, kimliğinin balıkçı *(guernsey)* kazağının el işinden tespit edildiğine inanılmaktadır (Sissons, 2018:12). Bazı örgücüler ayrıca kimlik tespiti için kazaktaki rib örgünün hemen üstüne kazağın sahibinin baş harflerini dikişle işlemeyi de tercih etmiştir (Lambert, 2002:45).

Resim 24 (solda). Whitby'lı balıkçıların eşleri, Fotoğraf: The Sutcliffe Sanat Galerisi- Whitby (Bağlantı 24, 2021)
Resim 25 (sağda). Whitby'lı balıkçıların eşleri, Fotoğraf: The Sutcliffe Sanat Galerisi- Whitby (Bağlantı 25, 2021)

Sissons (2018:12) modellerin genellikle "blok desenlerden" oluştuğunu ve bazen de "her blokta farklı dokular" kullanıldığını belirtmektedir (Sissons, 2018:12). Bu temel şekillendirme elemanları bozulmadan kaldığında ilmek desenlerini seçmek ve birleştirmek örgüyü ören kişiye kalmaktadır. Guernsey desenlerinin çoğu Hollanda'da görülen Damask örgü ve ters örgü desenlerine benzer şekilde motiflerin ters ilmeklerle yan yana getirilmesiyle oluşturulmuştur (Lambert, 2002:45).

Kazak desenleri balıkçılar için semboliktir; kum üzerindeki izleri ve ağları, zincirleri, dalgaları, halatları temsil etmektedir (Bağlantı 16). "Haraşo örgünün panelleri kıyıya vuran dalgaları, omuzlara doğru ters ilmeklerle örülen yükseltiler halat görüntüsünü" (Struthers, 2011), "kazağın omuzlarındaki ilmekler kumu, taşları ve çakılları" temsil etmektedir. Manş Adalıları kolun en üst noktasına bir yelkenli geminin halat merdivenini yansıtan

şeritlerin yer aldığı kazaktaki özgün ilmek desenlerini elleriyle örmüşlerdir (Bağlantı 18). Guernsey'ler genellikle [bir kadının] evleneceği nişanlısına çalışkan doğasını göstermek için hediye olarak da yapılmıştır. Balıkçıların guernseyinde sıklıkla kullanılan desenlerden biri olan "düğün ipi", "kazağın önüne dikey olarak uygulanmış çift zikzak desenden" oluşmaktadır. Bu çift çizgi, evli çiftlerin yaşamları boyunca birlikte yaşamaları gereken iniş çıkışları sembolize etmektedir; hayat bizi doğru yola götürmez (Lambert, 2002:47).

Orijinal olarak pek çok farklı guernsey kazak desenleri vardır ancak onlar da zamanla günümüzde belirgin olarak guernsey kazağı olarak bilinen modele evrilmiştir (Struthers, 2011). Orijinal, sade modeller kuzeye gittikçe daha dekoratif hale gelmiştir (Bağlantı 16). Klasik guernsey kazağı düz kalsa da giysi daha kuzeye yayıldıkça örgü desenleri daha karmaşık hale gelmiş ve böylece İskoç balıkçı köylerinde en komplekslerin oluşmasına neden olmuştur (Bağlantı 17). En renkli (veya gösterişli) kazaklar İskoçya'nın yüksek kesimlerinde oluşturulmuştur. Oradalarda guernsey kazak olmasa da kazakları örenler daima kendilerine özgü işaretleri ve desenleri kullanmışlardır. Bunların pek çoğu kendine özgü guernsey kazaklarını yapmak için kombin oluşturan pek çok detayı ortaya koymuşlardır (Bağlantı 16).

Geleneksel olarak balıkçıların eşleri, tüm aile için kazaklar örmüş ve desenlerini kızları yoluyla geleceğe aktarmışlardır (Bağlantı 16) (Resim 24 ve Resim 25). Çok az örgün eğitim almış genç kadınlar her kuşaktaki yeni varyasyonları toplayarak anneden kızına geçmesini sağladığı karmaşık desenleri ezberleme becerisiyle geliştirmek istemişlerdir (Bağlantı 17). Kuşaktan kuşağa aktarılan örneklerdeki desen zenginliği bireysel tasarımda geniş bir kullanım alanı yaratmıştır. Bu kazaklar sevgiyle korunmuş, tamir edilmiş ve sıklıkla babadan oğula bırakılmıştır (Sissons, 2018:12).

Pearson'ın *Geleneksel Örgü: Aran, Fair Isle ve Fisher Ganseys* adlı kitabının önsözünde balıkçıların guernseyini yaratmak için gösterilen özverinin bir örneği anlatılmıştır:

> "Bu, geleneksel örgü ve onu yaratan insanlar hakkında bir kitap; örgü örmenin eğlenceden çok gerekli olduğu, modadan çok hayatta kalma eylemi olduğu bir zaman hakkında. Her şeyden önce, büyük zorluklara rağmen ortaya çıkan kalıpları anlatan bir kitap –kökenleri yüzyıllarda saklanan desenler, burada doğrudan sözlü gelenekten kaydedilmiş, eski belgelerden aktarılmış ve eski fotoğraflardan yeniden yaratılmıştır. Bu bir kutlama kitabıdır- geleneğin ve onu uygulayan insanların bir kutlaması. Aynı zamanda bu geleneğin devam ettiği Britanya'nın balıkçı toplulukları etrafında yapılan bir yolculuk ve Shetland' tan Scilly Adaları'na, Aran'dan Hebrides'e köy köy toplanan kalıpların bir kitabıdır" (Pearson,1984:7; akt. Lambert, 2002:47).

Pearson (1984) bir guernsey örmenin günde dört saatlik örgüyle yaklaşık üç hafta sürdüğünü ve bunun seksendört saatlik örgüye denk geldiğini tahmin etmektedir (akt. Lambert, 2002:47). Yine de tamamen elde örülmüş herhangi bir Guernsey'i oluşturmak onlarca saati almaktadır. Triko ada halkı için tıpkı kuzeydeki Aran kazakları gibi en önemli gelir kaynağıdır (Bağlantı 16).

Sonraki yıllarda guernsey kazakların popülaritesi Avrupa ülkelerine yayılmış, dayanıklılığı ve kalınlığından ötürü özellikle işçi kesimi tarafından olmak üzere çok talep görmeye başlamıştır. İlerleyen on yıllarda, kazak bisikletçiler, polo ve kriket oyuncuları ve golf oynayan kişiler tarafından da giyilmeye başlanmıştır. Daha gerçeği, kazak boş zamanlarda yapılan aktivitelerde giyilen bir giysi parçası haline gelmiş ve bu durum kazakların kırsal kesimlerde yaşayan insanların dolaplarına entegre olmasına yol açmıştır. 1890'lar itibari ile Guernsey kazaklar Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmış ve sporcular tarafından spor müsabakaları öncesi ve sonrasında giyilmeye başlanmıştır. Guernsey kazaklar ilk kez Amerikalılar tarafından *'sweater'* olarak adlandırılmıştır (Bağlantı 2). Dört yüz yıl sonra guernsey kazakları hala güçlenmektedir (Bağlantı 18).

Ganseys Kazağı

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında güçlü geleneksel örgü stilleri Avrupa'nın her tarafında gelişmiştir. Bu geleneklerden biri Britanya kıyılarında özellikle Cornwall, Guernsey (adlarını aldıkları yer), İrlanda ve İskoçya adalarında üretilen gansey idi (Badger, 2005:12). Struthers (2011)'a göre gansey "Guernsey'in bir lehçe türünden" adını almıştır ve İngiltere'nin kuzeyinde ve İskoçya'da" doğmuştur. Ancak Gibson-Roberts and Robson (2004:241) bu bilgiye karşı çıkmakta ve gansey'in Büyük Britanya'da "denizci forması" anlamına geldiğini belirtmektedir. Yazarlara göre terim, "Guernsey ve Jersey Manş Adaları kökenlidir ve her iki adanın adı bir kazağını/süveterini tanımlarken kullanılmakta ve gansey genel olarak kazakların tanımlanmasında kullanılan argo bir terimdir". Badger (2005:12) "balıkçıların çalışırken veya balık tutarken ganseylerini giydiklerini" ve bu noktada "guernseyin gemicilikle ilişkilendirilen tek kazak tarzı" olmadığını belirtmektedir (Struthers, 2011).

Geleneksel olarak yağlı yünden yapılan guernseylerin aksine ganseyler "kamgarn yünden" yapılmıştır (Struthers, 2011). Gibson-Roberts and Robson (2004:242) ilk ganseylerin bugün bilinen modellerin üretiminde kullanılan ipliklerden üretilmediğini belirtmekte ve "genellikle *denizci demiri* olarak adlandırılan ince, beş katlı, lacivert kamgarndan" yapıldığını ifade etmektedirler. Yazarlara göre "ilk ganseyler kalın iki katlı yün iplikten yapılmıştır. Çok katlı ince örgü kamgarn, iplik fabrikaları ortaya çıkana kadar yaygın olarak kullanılmamıştır.

Kamgarn iplikler daha çok üst sınıflara çorap yapmak için kullanılmıştır, aslında gansey çorap örmenin bir sonucu olarak geliştiğinden benzer bir ipliğin kullanılması ulaşılabilir olmasından dolayı doğaldır".

Dikişsiz giysiler "tel" veya "mil" olarak adlandırılan beş ya da daha fazla şişle" örüldüğünden (Bağlantı 2) (Resim 26 ve Resim 27) ve gansey de dikişsiz bir giysi olduğundan "ana gövdesi dört şişle" oluşturulmuştur (Struthers, 2011).

Resim 26 (solda). Örgü şişleri; altı çelik çift tarafı sivri şişler, 16 ve 17 numara kalınlığında, Gansey kazaklarını örmede kullanılmakta, Erişim No: 1983.13, Cromer Müzesi (Bağlantı 26, 2021)
Resim 27 (sağda). Jimmy 'Chibbles' Bishop's ganseyi; koyu mavi yünden Esther Nurse tarafından elde örülmüş; geniş fakat kısa bedenli Sheringham tarzında, robada balıksırtı modeli, Erişim No:1986.15.1, Cromer Müzesi (Bağlantı 27, 2021)

Gibson-Roberts and Robson (2004:241) bir gansey kazağın örülmesini şöyle tarif etmektedirler:

> "Standart bir yapım tekniği dikişsiz giysilerin yapımında takip edilmiştir. Dayanıklılık için [şiş üzerine atılan] ilk ilmekler çift ipliktir. Kazak, her biri ön ve arka olmak üzere iki bölümden oluşan kısa bir kenarla başlamaktadır. Kenar [yırtmaç boyu] yaklaşık 1 ila 1½ inç derinliğe kadar oluşturulduktan sonra iki parça birleştirilmekte ve giysi kol altına kadar rahatlık sağlaması amacıyla tüm peş [kuş] parçalarıyla birlikte yuvarlak şekilde örülmektedir. Çalışma kol çevrelerinde, yeniden, ön ve arka bölümlere ayrılmaktadır. Bazılarında, her iki taraftaki bir omuz şeridi yaka açıklığı için derinlik sağlamıştır: diğerlerinin yaka kenarında küçük bir yarım peş [kuş] vardır. Kollar örülmekte ve bilekten kısa çalışılmakta, [kol] kenarları çift iplikle birleştirilmektedir".

Şerit, boyun ve manşetler kış rüzgârlarının vücuda girmemesi için sıkı şekilde örülmektedir. Rivayete göre, bir balıkçının talihsiz çocukları için ördürdüğü ganseysler o kadar sıkıdır ki giysileri başlarından çekerken çocukların kulak memeleri kanamıştır (Bağlantı 17). Struthers gansey kazağının kol çalışmasını detaylandırmıştır:

> "Kolevinin etrafındaki ilmekler başlangıç sırasını oluşturmakta, dirseğe kadar desenli, dirsekten sonrası düz olarak örülmektedir. Bu [takma kol] yıpranmış manşetlerin gerektiğinde sökülerek yeniden örülmesini kolaylaştırmaktadır. Manşetler geleneksel olarak, makineye kaptırmaları (ki ölümcül olabilir) önlemek için çok sıkı bir şekilde örülmekte ve sırılsıklam olmalarını engellemek için bileklerde kısa kalmaktadır" (2011).

Bedenin üst kısmı, ekstra sıcaklık ihtiyacını karşılaması amacıyla alt kısmından daha yoğun örülmüştür (Bağlantı 17). Desen yalnızca süsleme amaçlı olmayıp yünden örülmüş, sıkı ekstra katmanlar özellikle göğüs boyunca ilave koruma sağlamıştır (Struthers, 2011). "Her bir kazak düz örgüyle örülmekte veya tersinde düz ilmek [görüntüsü] olmaktadır, düzünde ise haroşa ilmekle birlikte basit desenlerle ağır yünden" üretilmiştir (Badger, 2005:12). Düz örgü veya haroşa desenler göğsün üst kısmında çalışılmış, zamanla desenler daha ayrıntılı hale gelmiştir. İlk olarak saç örgüsü deseni eklenmiş, desenli alan üst kollara kadar genişletilmiş, sonrasında tüm vücut ve kollar desenlendirilmiştir (Gibson-Roberts and Robson, 2004:241) (Resim 28).

Resim 28. Gansey kazağı giymiş balıkçılar (Bağlantı 28, 2021)

Neredeyse boru şeklindeki balıkçı ganseyin biçimi kullanışlılığına bağlı mecburidir. Bu iş giysileri nadiren yıkandıkları için [kazağın üzerinde olan] kir tabakasının genel koruyuculuğa etkisi de söz konusudur (Bağlantı 17). Çoğunlukla "koyu mavi ancak nadiren gri, krem veya hatta kırmızı" ganseysler, İngiltere'nin iç suyolları boyunca ve Birleşik Krallığın yukarı ve aşağı kıyılarında giyilmiştir (Rutter, 2019). Badger (2005:13) "temel gansey, Büyük Britanya boyunca benzerdir" ifadesini kullanmakta ve bunun nedenini balıkçıların ülkenin farklı bölgelerinde mevsimlik işçi olarak çalışarak ülkeyi dolaşmaları böylece "farklı desenlerin de ülkeyi dolaşması" şeklinde açıklamaktadır. Gibson-Roberts and Robson (2004:241) da "ilk zamanlarda özel desenlerin belirli bir köyün insanlarını tanımak için kullanıldığını ancak yıllar içinde fikirlerin bir yerden bir yere kopyalandığını ve bölgesel farklılıklarını kaybettiğini" söyleyerek öz desenlerin değişim sürecine açıklık getirmişlerdir.

Ucuz seri üretimden önce pek çok gansey eşler, anneler, kız çocuklar, kız kardeşler ve büyükanneler tarafından evlerde örülmüştür (Rutter, 2019). Badger ticari amaçlı üretilen gansey kazağı ile ilgili şu bilgiyi vermektedir:

> "Gansey kazakları da ticari olarak örülmüştür ve üretim 19. yüzyılın ortalarında zirveye ulaşmıştır. Yüzyıllar arasında birtakım benzerlikler kaydedilebilir bunun nedeni Elizabeth döneminde Manş Adaları'ndan Avrupa'ya ihraç edilen büyük miktardaki trikolar olabilir. Form 17. yüzyıl İtalyan ipek gömleklerine çok benzemektedir, çetin bir çalışma hayatının zorluklarına dayanıklı, çalışan bir erkek giysisine duyulan ihtiyaçtan dolayı iplik daha sert elemanlara uyum sağlayacak şekilde modifiye edilmiştir" (Badger, 2005:13).

Geleneksel olarak desenler asla yazılmamaktadır, anneden kıza ya da arkadaştan arkadaşa aktarılmış ve sürekli olarak eklenmiştir (Badger, 2005:13). Aile üyeleri tarafından üretilen ve kendi bireysel tasarımların da oluşmasının önünü açan bu gelenek zamanla her balıkçı limanının da kendi içinde özelleşmesine etki etmiştir. Badger "kazakların üzerindeki "bireysel desenlerin" her balıkçının kayıtlı olduğu limanının ganseyinden tanınabileceği" açısından bir bilgi taşıdığını ifade etmektedir (2005:12). Ganseysleri süslemek amacıyla kullanılan motiflerinin pek çoğu balıkçı ailelerinin yaşamalarındaki günlük nesnelerden esinlenilmiştir (Bağlantı 17). "Ganseysler biçimsel olarak guernseylere benzemelerine" rağmen "güzel ve dekoratif saç örgüsü, baklava ve balıksırtı desenler" ile (Struthers, 2011) aşırı derecede desenlendirilmiş, "özel durumlarda daha karmaşık desenlere" de sahip olmuş, "kabartmalı ilmekler ve ponponlar [tomurcuklar]" da kullanılmıştır (Badger, 2005:12) (Resim 29 ve Resim 30).

Resim 29 (solda). Kişiye özel desenleriyle, kamgan (taranmış) yünden el örgüsü gansey kazaklar giymiş Shetlandlı balıkçılar (Bağlantı 29, 2021)
Resim 30 (sağda). Gansey kazağı ve kepi giyinmiş bir balıkçı genç (Bağlantı 30, 2021)

En iyi bilinen desenlerden bazıları halatlar, ağlar, çapalar ve balıksırtıdır (Bağlantı 2). Guernseys de olduğu gibi bu desenlerin bazıları denizcilik hayatının çapa, halat ve ağ gibi çeşitli yönlerini ifade etmektedir (Struthers, 2011). Diğer desenler havayı, dalgalar tarafından yapılan şekillerin yansımasını, doluyu ya da ışığın parlamasına da dayanmaktadır (Bağlantı 17). Badger (2005:13) balıkçı gansey kazağını meta olmaktan çıkartan değerini şöyle ifade eder:

> "Kadınların bu kazakları evlenmeden önce örmeleri ve düğün günlerinde eşlerine hediye etmeleri de bir gelenekti. (Bu nedenle, bu kazaklar bazen gelin gömlekleri olarak biliniyordu.) Tasarımın karmaşık doğası ve bireyselliği, her kadının sevgisini ve tabii ki örgü şişlerindeki becerisini göstermiştir. Bazı örgücüler (eşlerinin) baş harflerini veya tam adlarını ya da eşlerinin teknelerinin adını giysinin etek çevresine dahi işlemişlerdir. Bu kişiselleştirme, giyen (balıkçının) boğulmuş olarak bulunması durumunda faydalı bir kimlik ispatının biçimlendirmesiydi".

Bazı desenler daha karmaşık sembolik anlamlara sahiptir (Bağlantı 17). Diğerleri daha kişiseldir. Filey'le özdeşen "evlilik çizgileri" deseni buna örnek verilebilir (Struthers, 2011). Bu desen "evli yaşamındaki inişleri ve

çıkışları temsil eden zikzak tasarımdır" (Bağlantı 17) (Resim 31). Yine Yorkshire, evlilikteki sözde mutluluğun inişlerini ve çıkışlarını ifade eden zigzag desenlerinden oluşmaktadır (Struthers, 2011).

Resim 31. Karakteristik Gansey desenleri (Bağlantı 15, 2021)

Gibson-Roberts ve Robson (2004:242) gansey balıkçı kazağının doku ve desen noktasında zirve yaptığı Dış Hebridler ile ilgili şu açıklamayı yapmışlardır:

> "Dış Hebridler Adaları'nda özellikle Eriskay'da gansey dokulu tasarımlar yeni doruklarına ulaşmıştır. İlk Hebridler ganseyleri Büyük Britanya'nın geri kalanına benziyor olsa da desen öğeleri farklı şekilde dağılmıştır. 20. yüzyılın başlarında daha abartılı bir tarzın geliştiğine dair çok az şüphe vardır. Bu yeni tasarımlar, Heinz Edgar Kiewe'nin 1930' larda ilk kez kamuoyunun dikkatine sunduğu Aran desenlerinden etkilenmiş olması olabilir. Kökenleri ne olursa olsun bu giysiler belirgin bir şekilde Hebridler karakterlidir ve oldukça gelişmiş bir halk sanatıdır. Bugün dahi satış amaçlı bu güzel ganseyler elde üretilmektedirler."

Erkeklerin de ganseys örmesi alışılmadık değildir. Örme, yeterli el becerisi gerektiren rutin işlerin, balık ağları yapma ve onarma gibi bilindik işlerin doğal bir uzantısıdır (Bağlantı 17). Bugün dahi el örgüsü bir gansey sanat eseridir (Struthers, 2011).

Sonuç

Örme basit bir zanaattır ve temel beceri kolaylıkla kazanılabilir olduğundan bilinen tarihinden çok daha uzun süredir uygulanmakta olduğu düşünülmektedir. İnsanoğlunun çeşitli hayvanların kıllarını eğirerek düzensiz formda iplik haline getirmeyi keşfetmesi örme tekniğinin de ortaya çıkışını etkilemiştir. Nalbinding ile başlangıç temelleri atılan örme tekniği şişler yardımıyla el örgüsü aşamasına geçmiştir. El örgüsü, iplikten üretilen giysilerin daha hızlı ve kolay oluşturulmasını ve biçim almasını sağlamıştır. İlk el örgüsü kazağın ne zaman üretildiğine dair kesin bir bilgi söz konusu olmasa da örme ürünler çoğu zaman işlevsel değişimler geçirerek bugünlere gelmiştir. Örme işletmelerinde ya da evlerde üretilebilen en yaygın el örgüsü ürünlerden biri olan kazak hemen hemen her toplumda kullanılmıştır. Bu yazıda yer verilen **Aran, Fair Isle, Guernsey** ve **Ganseys** modelleri kökeni uzaklarda da olsa günümüzde Türk triko işletmeleri tarafından üretilen modeller olduklarından tasarımcılar tarafından tanınması önemli olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak bu konuda bir kaynak eksikliği de mevcut olduğundan bu araştırmanın yapılması hedeflenmiştir.

Ürünün estetiğinin temel bileşeni olarak formu ve yüzey yapısı gelmektedir. Form ve yüzeyi çalışarak tekstil tasarımcısı ortaya konan estetiği anlayabilir, tüketicinin talep ve tercihleri üzerinde söz sahibi olabilir. Örme tekstil tarihinde kendine ayrı bir yer edinmiş **Aran, Fair Isle, Guernsey ve Gansey** kazakları keşfedildikleri andan itibaren üretimleri sırasındaki teknik kalıp detayları, kullanılan iplik özellikleri ile sembolik desen tasarımlarıyla tarihçileri şaşırtmışlardır. Özünde Ada balıkçılarını çetin hava koşullarından korumak maksadıyla üretilen bu kazaklarda bulunan form ve yüzey ile ilgili hemen hemen her detay bir amaca hizmet etmiştir. Üretimlerinde kullanılan ipliklerin ham özellikleriyle değerlendirilmesi kazakları hava koşulları karşısında zırha dönüştürmüş, sıcak tutmalarını, kalın yüzeylerin oluşmasını sağlamıştır. Üretimlerinde bedeni oluşturan bölümün yan dikişlerden açılmaması için yuvarlak şekilde örülmesi ile kollarının kolevi yönünden bilek yönünde örülmeleri kolların aşınma karşısında kolayca yenilenmelerini sağlamıştır. Ağ çekerken kol altının gerginlik yaratmaması ya da sökülmemesi için peş parçalarının konulması önemli tasarım detaydır. Manşetlerin ıslanmasını önlemek ya da kol boyunu yukarı çekmek zorunda kalmamak adına kol boyu bilinçli kısa tutulmuştur. Kazakların kolları makinelere kaptırılmaması için genişlikleri dar yapılmıştır. Yaka çevreleri balıkçıların boyunlarını soğuktan korumak için yarım yaka (balıkçı yaka) çalışılmış, omuz kısmında rahatlık amaçlı ilik ya da yırtmaç oluşturulmuştur.

Balıkçı eşleri bu kazakları balıkçılık mesleğinin doğal yapısındaki zorlukları bilerek dikkatle sevgiyle üretmişlerdir. Kazağın model boyu-beden arasında kalan kısmını düz ya da haroşa örgüyle örerek ilmeğe bağlı esneklik ve dolgunluk katmışlardır. Olumsuz hava koşullarında balıkçıların beden kısımlarının sıcak kalması için

kazağın bu kısmına hava akışını engelleyecek boşluklar oluşturacak desenler yerleştirmişlerdir. Adalılar, yarattıkları kazaklar ile tasarım dehası sergilemişlerdir. Ayrıca, balıkçı eşleri kazaklarına yerleştirdikleri desenlere sembolik anlamlar da yükleyerek eşlerine duygusal noktada destek olmuşlardır. Temelde giysiyi meta olmaktan çıkartıp motif ya da desenlerine sembolik anlamların yüklendiği, üretimi sırasında kullanım koşullarına göre her türlü tasarım detaylarının düşünüldüğü kazakların ulaşılabilen örnekleri bugün dünya genelindeki çeşitli müzelerde sergilenmektedir. Bugün, makineyle veya elle yapılan bu kazaklar orijinal form ve malzemeleri korunarak günümüze dek taşınmışlar ve bir otantik kalite mecrası yaratmışlardır.

Bu araştırma şimdiye kadar formu gibi taşıdığı anlamı da en az değişikliğe uğramış olan bir örme giysi olan dört ikonik kazağın geçirdiği tarihsel süreci, ortaya koyduğu anlamı ve sahip olduğu estetik kodları tarihsel gelişimiyle açıklamak ve yün kazak olarak Türkçe'ye çevrilebilen "jersey" kelimesinin bağlamında tasarımda örme ürünlerin sunduğu sembolizmi derlemek, bir makale başlığı altında biriktirmek amacını taşımaktadır. Bunun için Aran, Fair Isle, Guernsey ve Genseys olarak bilinen kazakların bir dönem üzerinde taşıdığı kodların ortaya konması için, giysinin içinde üretildiği ortamın değerlerinin, durumunun, ürünün yıllar içinde geçirdiği değişimin, etkileşimin incelenmesi sosyal ve kültürel kodların nesnel yönleri ile öznel yönlerinin açıklanması amaçlanmıştır. Unutulmamalıdır ki, tekstil tasarımcısının koleksiyonlarını anlamlandıracağı bir kaynak da tarihsel okumalardır. Zira, tarihsel okumalar tasarımcının ürünün biçimi-estetiği altında yatan anlamı ve işlevselliği çözmesine yardımcı olacaktır. Tekstil tarihi bu yazıda bahsedilen dört kazak gibi pek çok ikonik ürünle doludur. Moda da bu ürünlerin belirli aralıklarla servis edilmesini sağlamaktadır. Form ve malzeme olarak orijinaline uygun, semiyotik olarak farklılaşmadan, aynı estetik kodlarla bugüne kadar gelmiş olan kült ürünleri tekstil tasarımcısı tanımalıdır. Şüphesiz moda gibi sürekli devinimin olduğu bir ortamda varsa değişimin yönünü belirlemeli bir sonraki değişimi keşfetmelidir. Buna karşın burada olduğu gibi çok az bir değişim varsa ya da belirgin bir değişim yoksa değişmezliğin sırrını da keşfetmeye çalışmalıdır.

Modanın yerelden beslenip küreselleştirdiği bilinmektedir. Bu kazakların doğduğu topraklarda kalmadığı, gelişip büyüyerek, kaşmir, alpaka, tiftik, keten ve ipek ipliklerle çeşitlenerek Paris, New York, Londra, Milano, İstanbul, Tokyo'daki zarif butiklerde bulunması da modanın yereli küresel hale getirmesine örnek olarak verilebilir. Bu durum yerel olan pek çok ürünün küreselleştirilmesi için model olarak da çalışılabilir. Son olarak ikonik örgü kazaklara talep her zaman olacaktır. Kazakların el örgüsü versiyonları da makinede üretilmiş versiyonları da zaman zaman moda olacak ve tüm dünya genelinde büyük miktarlarda üretilecektir. Tasarımcıdan beklenen bu örgü ürünlerin altında yatan sembolizmi ve formundaki değişimin ve hatta değişmezliğinde yatan işlevselliği farkederek tasarımlarında kullanması ve tarihsel okumalardan elde ettiği bilgiyi-bu makalede olduğu gibi- kendi koleksiyonlarında değerli hale getirmek için transfer etmelidir.

Kaynaklar

Akçalı, İlkay. Türkiye Trikotaj Sektörü ve Gelişimi. İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2002-19, 2002.

Atay, Ayten. Örücülük. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1997.

Badger, Ros. *Knitting.* M Q Publications, 2005.

Brown, Carol. *Knitwear Design*. London: Laurence King, 2013.

Candan, Cevza. *Düz Örme Teknolojisi*. İstanbul: İMC Basım Ltd., 2000.

Cross, Nigel (2006). *Designerly Ways of Knowing*. London: Springer Verlag.

Davis, Marian L. *Visual Design in Dress*. Upper Saddle River: Prentice Hall, 1996.

Eicher, Joanne B. ve Mary E. Roach-Higgins. *Definition And Classification Of Dress: Implications For The Analysis Of Gender Roles*. In Dress and Gender: Making and Meaning in Cultural Contexts (ed. by R. Barnes & Joanne B. Eicher), pp. 8–28. Oxford: Berg, 1992.
< https://conservancy.umn.edu/bitstream/handle/11299/170746/Definition.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Erişim tarihi: 10.09.2021.

Enninger, Werner. "Giyim" (çev. Nebi Özdemir). *Millî Folklor*. 39 (1998): 92-96.

Fiore, Ann Marie ve Patricia Anne Kimle. *Understanding Aesthetics for the Merchandising & Design Professional*. NewYork: Fairchild, 1997.

Gibson-Roberts, Priscilla A. ve Deborah Robson. *Knitting in the Old Ways Design&Techniques from Ethnic Sweaters*. Colorado: Nomad Press Fort Collins, 2004.

Kaiser, Susan B. *The Social Psychology of Clothing: Symbolic Appearances in Context.* New York: Fairchild, 1997.

Lambert, Gail Ann. *The Taxonomy of Sweater Structures and Their Origins.* A thesis submitted to the Graduate Faculty of North Carolina State University In the partial fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science, Textile Management Technology, Raleigh, 2002.

Leslie, C. Amoroso (2007). *Needlework Through History: An Encyclopedia (PDF) (First edition),* London: Greenwood Press.

Marmaralı, Arzu. *Atkı Örmeciliğine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Tekstil ve Konfeksiyon Araştırma Merkezi Yayını, Yayın No:9, 2014.

McGregor, Sheila. *Traditional Fair Isle Knitting*. New York: Dover Publication, 1981.

Ray, S. Chandra. *Fundamentals and Advances in Knitting Technology (PDF).* England: Woodhead Publishing India Pvt. Ltd., 2011.

Rutter, Esther. *This Golden Fleece: A Journey Through Britain's Knitted History*. United Kingdom: Granta, 2019.

Spencer, David J. *Knitting Technology A Comprehensive Handbook and Practical Guide (PDF).* England: Woodhead Publishing Limited and Technomic Publishing Company Inc., 2001.

Struthers, Jane. *Beside the Seaside: A Celebration of the Place We Like to Be*. Ebury Press, 2011.

https://books.google.com.tr/books?id=Gfm1ejesmEIC&pg=PT225&lpg=PT225&dq=guernseys+veya+ganseys&source=bl&ots=OI6Iu0hvlD&sig=ACfU3U2Dl0LHGhFfQ9E4csx0DyEfC2exyA&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwizvo3O0qboAhXHUxUIHYM6CEcQ6AEwG3oECAkQAQ#v=onepage&q=guernseys%20veya%20ganseys&f=false adresinden 19.03.2020'de alınmıştır.

Sissons, Juliana. *Moda Tasarımında Triko*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2018.

Udale, Jenny *Moda Tasarımında Tekstil ve Moda*. İstanbul: Literatür Yayınları, 2014.

Wulfhorst, Burkhard. *Tekstil Üretim Yöntemleri*.(çev. A. Demir ve A.Refah Torun). İstanbul: Şan Ofset, 2003.

Workman, Jane A. ve Lark F. Caldwell Centrality Of Visual Product Aesthetics, Tactile And Uniqueness Needs Of Fashion Consumers. *International Journal of Consumer 31* (2007): 589–596.

Bağlantılar:

Bağlantı 1: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:KnittingMadonna.jpg, Erişim Tarihi:08.11.2021.

Bağlantı 2: https://tailoreddetails.com/tr/kazak-tarihi/,Erişim Tarihi:19.03.2020.

Bağlantı 3: https://en.wikipedia.org/wiki/Jersey_(clothing), Erişim Tarihi: 14.02.2021.

Bağlantı 4: https://www.thejournal.ie/aran-jumper-2322751-Sep2015/, Erişim Tarihi: 24.10.2021.

Bağlantı 5: https://i.pinimg.com/originals/f3/3d/1a/f33d1a50140378bc37f87753aa985e87.jpg, Erişim Tarihi:18.04.2020.

Bağlantı 6: https://www.aran.com/about-aran-sweater-market, Erişim Tarihi:23.10.2021.

Bağlantı 7: https://www.aranislands.ie/aran-islands/aran-islands-culture-history/the-aran-sweater, Erişim Tarihi: 18.04.2020.

Bağlantı 8: https://www.irishmirror.ie/lifestyle/fashion-beauty/aran-jumper-chosen-one-worlds-10925325, Erişim Tarihi: 08.11.2021.

Bağlantı 9: https://tr.pinterest.com/pin/147422587786509196/, Erişim Tarihi:28.11.2021.

Bağlantı 10: https://www.gentlemansgazette.com/the-sweater-guide/, Erişim Tarihi:28.11.2021.

Bağlantı 11:
https://photos.shetlandmuseumandarchives.org.uk/index.php?a=ViewItem&key=RHsiRCI6IlwiVGV4dGlsZXNcIiBjb25zaXN0cyBvZiB0aGVzZSBJdGVtcyIsIk4iOjIxLCJPIjpudWxsLCJQIjp7InR5cGUiOiJmb3J3YXJkIiwicmVsYXRpb25faWQiOiIxIiwiaXRlbV9pZCI6IjExOTQ4MiJ9fQ&pg=12&WINID=1636376881730#dyF0Wo7JqKcAAAF8_6T5bQ/45265, Erişim Tarihi: 09.11.2020.

Bağlantı 12:
https://photos.shetlandmuseumandarchives.org.uk/index.php?a=ViewItem&key=RHsiRCI6IlwiVGV4dGlsZXNcIiBjb25zaXN0cyBvZiB0aGVzZSBJdGVtcyIsIk4iOjIxLCJPIjpudWxsLCJQIjp7InR5cGUiOiJmb3J3YXJkIiwicmVsYXRpb25faWQiOiIxIiwiaXRlbV9pZCI6IjExOTQ4MiJ9fQ&pg=1&WINID=1636376881730#dyF0Wo7JqKcAAAF8_6T5bQ/3078, Erişim Tarihi: 09.11.2020.

Bağlantı 13:
https://photos.shetlandmuseumandarchives.org.uk/index.php?a=ViewItem&key=RHsiRCI6IlwiVGV4dGlsZXNcIiBjb25zaXN0cyBvZiB0aGVzZSBJdGVtcyIsIk4iOjIxLCJPIjpudWxsLCJQIjp7InR5cGUiOiJmb3J3YXJkIiwicmVsYXRpb25faWQiOiIxIiwiaXRlbV9pZCI6IjExOTQ4MiJ9fQ&pg=3&WINID=1636376881730#dyF0Wo7JqKcAAAF8_6T5bQ/27167, Erişim Tarihi: 09.11.2020.

Bağlantı 14: https://extra.ie/2017/08/04/news/irish-news/aran-jumper-now-museum-exhibit-profound-impact-world-last-century, Erişim Tarihi: 28.11.2021.

Bağlantı 15:
http://www.bbc.co.uk/northyorkshire/content/articles/2007/09/17/fishermens_ganseys_feature.shtml, Erişim Tarihi:14.04.2020.

Bağlantı 16: http://www.keikari.com/english/a-history-and-characteristics-of-guernsey-knitwear/, Erişim Tarihi:29.01.2021.

Bağlantı 17: http://www.flamboroughmanor.co.uk/pdf/FMCataloguePDF.pdf, Erişim Tarihi:23.03.2020.

Bağlantı 18: https://www.guernseywoollens.com/pages/history, Erişim Tarihi:14.02.2021.

Bağlantı 19: https://www.britannica.com/topic/sweater, Erişim Tarihi:21.02.2021.

Bağlantı 20: https://tr.wikipedia.org/wiki/Man%C5%9F_Denizi#/media/Dosya:English_Channel.jpg , Erişim Tarihi:16.04.2020.

Bağlantı 21: https://wikidiff.com/sweater/jersey, Erişim Tarihi:06.11.2021.

Bağlantı 22: Tarihi:http://www.sutcliffe-gallery.co.uk/photo_3182297.html#photos_id=3197961, Erişim Tarihi:14.04.2020.
Bağlantı 23: http://www.sutcliffe-gallery.co.uk/photo_3182297.html#photos_id=3200327, Erişim Tarihi:16.04.2020.
Bağlantı 24: http://www.sutcliffe-gallery.co.uk/photo_3182297.html#photos_id=3197803, Erişim Tarihi:16.04.2020.
Bağlantı 25: http://www.sutcliffe-gallery.co.uk/photo_3182297.html#photos_id=3197574, Erişim Tarihi:16.04.2020.
Bağlantı 26: http://norfolkmuseumscollections.org/collections/objects/object-1953856258.html/#!/?q=gansey, Erişim Tarihi:16.04.2020.
Bağlantı 27: http://norfolkmuseumscollections.org/collections/objects/object-3131132075.html/#!/?q=gansey%20a, Erişim Tarihi:16.04.2020.
Bağlantı 28: https://tr.pinterest.com/pin/177047829076128993/, Erişim Tarihi: 09.11.2021.
Bağlantı 29: https://tr.pinterest.com/pin/292171094550281826/, Erişim Tarihi: 09.11.2021.
Bağlantı 30: https://tr.pinterest.com/pin/764626842971825052/, Erişim Tarihi: 09.11.2021.
Bağlantı 31: https://tr.pinterest.com/pin/336784878377169125/, Erişim Tarihi: 28.11.2021

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

UNCHANGED MEANING OF HAND-KNIT JERSEYS

Arzu Arslan, Banu Hatice Gürcüm

ABSTRACT

Hand-knit is based on acquiring a surface by placing knots side by side and one on top of the other with the help of knitting needles. This research aims at explaining the historical process of 4 iconic jerseys being knitwear with a least change in form and the meaning it possess and the meaning of it and aesthetic codes it has within historical period and compiling the symbolism knit products present in design within the concept of "jersey" that is translated into Turkish as jumper made of wool and compiling all these under an article. It was targeted to explain the values and status of the ambient in which the clothes were produced, the change and interaction the clothes went through within the years and subjective and objective dimensions of social and cultural codes with the aim of revealing the codes the jerseys known as Aran, Fair Isle, Guernsey and Gansey possessed in a period. It should not be forgotten that another source that a textile designer can make sense of the collections is historical readings. The reason for that is historical readings will help designer solve the meaning and functionality lied behind the style-aesthetic of product. Textile designers shall recognize the cult products come to our day with the same aesthetic codes in compliance with the original in form and material and without becoming different in semiotic terms. It is for certain that designers shall define the direction of the change, if any, in an ambient as fashion in which there is continuous change and explore the following change. On the contrary to this, if there is not too much change as it is seen here or not any distinct change, designers shall try to explore the secret of unchangeability.

Keywords: Hand-knit, jumper design, aran, fair isle, guernsey and gansey